BRUNSWICK THERÉZIA GRÓFNŐ.

Olvasóinkhoz.

Midőn folyóiratunk első évi pályafutására visszatekintünk, nem meríthetünk belőle osztatlan örömet. Oda tüztük a „*Nemzeti Nőnevelés*“ homlokára a sokat jelentő igét: «Leányiskoláinknak a nemzeti művelődés nagy jelentőségü tényezőivé kell lenniök» — s azon hitben indítottuk útnak az első füzetet, hogy mindazok, a kik a nőnevelés ügyével foglalkoznak s azt nemzeti szellemben óhajtják fejleszteni, hathatós támogatásban részesítenek bennünket. Bízvást számítottunk rá, hogy leányiskoláink, nőnevelő intézeteink tanítói, tanítónői, a müveltebb s módosabb családanyákkal egyetemben oly tömegesen fognak zászlónk alá seregleni, hogy részvétük által jelszavunk megszünik pusztán szó lenni s rövid időn az életbe oltott valósággá válhatik. Nem mondjuk, hogy teljesen csalódtunk; mert hiszen előfizetőink között épen a legkiválóbb elemeit találjuk meg ama közönségnek, a melyre számítottunk. De leverőleg hatott ránk az a tapasztalatunk, hogy a jobbak eme buzgó köre még mindig oly szük s hogy e kör serkentő hatása az egy czél felé törekvőkre csekélyebb, mint a minőnek lennie kellene. Távol van tőlünk a panasz, még távolabb a szemrehányás, vagy vádaskodás; de tény az, hogy az első év lefolyása alatt nem gyült össze annyi előfizetőnk, a mennyi folyóiratunk fentartását anyagi áldozatok hozása nélkül lehetővé tenné.

Meghoztuk az áldozatot zúgolódás nélkül, mert nem a haszon reménye s az önérdek kielégítése vezérel, ösztökél bennünket; — s nem riadunk vissza az áldozatoktól ezentúlra sem, mert oly eszmének és ügynek vagyunk úttörő

munkásai, a melynek diadalra jutása elmaradhatatlan s nem is késhetik sokáig. Az általános népnevelés ügye is csak néhány évtized óta foglalkoztatja szorgosabban közvéleményünket, s íme a modern eszmék áramlatának hatása alatt ma már a nemzeti lét egyik sarkalatos tényezőjéül ismeri el azt mindenki. Az általános népnevelés tág körözetében, megvan a nőnevelésnek is a maga szükebb köre, a melyen belül külön czélokat is tüz maga elé, külön kérdések megoldásán munkálkodik s önállóan törekszik hivatásának betöltésére.

Sokat foglalkoztatja az elméket a nők helyzetének kérdése a társadalmi, gazdasági és politikai életben ; de kevés figyelmet szentelünk magának a nőnevelésnek. — Pedig emezen kellene kezdenünk, ha ama kérdéseket helyes, józan megoldásra óhajtjuk juttatni. Ne bolygassuk a jövő problémáit, vagy ha teszszük is, legalább elsőséget ne adjunk nekik mindaddig, míg a jelen sürgős, égető követelményeit ki nem elégítettük.

Hogy nőnevelésünknek önállóvá tétele és nemzeti szellemben való kifejlesztése, megerősítése valóban olyan sürgős, égető követelménye a jelennek, a milyennek mi valljuk : arról folyóiratunk pályafutásának első éve alatt is elégséges alkalmunk volt meggyőződni.

Bárhova fordultunk szellemi támogatásért, mindenütt a legkészségesebb s önzetlenebb fogadtatásra találtunk. Azok között, a kik folyóiratunkat dolgozataikkal megajándékozták, tanügyünk minden rendü munkásai mellett közés tudományos életünk legkitünőbb neveivel találkozik az olvasó. Kérésünket vissza nem utasította, szerény folyóíratunkat nem kicsinylette egyikök sem, mert át voltak hatva azon ügy nemzeti fontosságától, melynek szolgálatában állunk. A sajtó is kezdettől fogva mindvégig résztvevő érdekeltséggel kisérte munkásságunkat s osztatlan elismeréssel jutalmazta fáradozásaink eredményét. De nemcsak a közhangulat és közvélemény nyilatkozott mellettünk, hanem a magas kormány is elismerte folyóiratunk szükséges voltát, helyeselte annak irányát s azt a tanügyi hatóságok figyelmébe és pártfogásába ajánlotta. Csakis így

s ilyen körülmények között, nem annyira saját csekély érdemünknél fogva, mint az általunk munkált ügy fontos és hódító volta által sikerült folyóiratunkat oly irányban vezetni s oly színvonalra emelni, a mely, ha a multra tekintünk megnyugvással, — ha a jövőbe nézünk, bizodalommal tölt el bennünket.

Nehéz volt pályafutásunk, mert töretlen, rögös úton haladtunk. Látjuk jól, hogy haladásunk a magunk elé tűzött czél irányában ép a kezdet nehézségeinél fogva lassú volt; de ez nem kedvetlenít el, nem ver le bennünket, sőt annál erősebben ösztönöz az eddiginél is buzgóbb és — reméljük — sikeresebb munkásságra.

S midőn végezetre folyóiratunk első évfolyamának bezártával úgy munkatársainknak mint előfizetőinknek hálás köszönetünket fejezzük ki szellemi és anyagi támogatásukért, még csakis egy kérésünk van: ne vonják meg tőlünk készséges segítségüket a ránk nyiló új évben sem, mert vállalatunk csak így erősödhetik meg s csak így juthatunk fokról-fokra közelebb ahoz a czélhoz, a mely előttünk lebeg, hogy «leányiskoláink a nemzeti művelődés nagy jelentőségü tényezőivé váljanak!»

Budapest, 1880. deczember 20-án.

A szerkesztőség.

PEDAGOGIAI LEVELEK.

V.

N... *A*... nevelőnőnek Gyarmaton.

Lelkem mélyéből örvendeztem utolsó leveled olvasása alkalmával. Láttam abból, hogy elértél azon magaslatra, melyről hívatásodat azon boldogító szempontból foghatod fel, a honnan a fejlődő emberi lélek vizsgálgatása és irányozgatása a leggyönyörűségesebb foglalkozás, isteni munka. Ne is szállj le ezen boldogító magaslatról soha! Hidd el, így a nevelői állás számodra a legszebb koszorút s a legfelségesebb önérzetet termi meg.

Miről említést tész, t. i. hogy növendékeid egyenlő mértékben szeretnek s teljes odaadással ragaszkodnak hozzád, már nevelői bölcseségednek virágául tekinthető. Légy azon, hogy e virág el ne fonyadjon gyümölcsözés nélkül. Nem lesz könnyebb e virágnak gyümölcsözésre való késztése annak létrehozásánál; mert ha nehezünkre esik is, hogy új növendékein'.kel szemben elnyomjuk az első behatás szülte rokonszenvet vagy ellenszenvet s egyenlő bánásmódot alkalmazva, egyenlő mértékben keltsük fel a gyermekek bizalmát irántunk; — e nehézség majd nem elenyészőleg csekély, ama küzdelemmel szemben, melyet folytonosan vívnunk kell önmagunkkal azért, hogy a gyermekek bizalmát, ragaszkodását, szeretetteljes tiszteletét megtarthassuk.

A nevelők, tanítók a legtöbb esetben azzal rontják le egyik kezükkel azt, mit a másikkal építgetnek, hogy nem törődnek azon tisztelettel, melylyel a gyermek természetének, értelmének, szabad akaratának és hivatásának szabadsága iránt tartoznának. Azt a fölfogást érvényesítik sokan, mely szerint nem a nevelő van a növendékért, hanem a növendék a nevelőért s ennélfogva természetes következménye lesz eljárásaiknak, hogy megsemmisítik növendékeikben a szeretetet, ragaszkodást, bizalmat és tiszteletet s ezek helyébe állítják a félelmet s a rettegést a nevelők és tanítók iránt s ezzel megrontják saját munkálkodásuk sikerét.

Ha növendékeidben személyed iránt keltett bizalmat, szeretetet és tisztelettelteljes ragaszkodást meg akarod őrizni s gyümölcsözésre készteni, ne feledkezzél meg soha azon tiszteletről, melyet minden egyes növendéked természetének szabadságával szemben tartozol. Ezért is, hogy ez irányban is tájékoztassalak teendőidet illetőleg, fogadd tőlem azon forrás megismertetését szívesen, a melyből nevelői bölcseségedet gyarapíthatod. *Dupanloup*, a franczia nemzet egyik kiváló elméje, ki mint buzgó főpap Európaszerte ismeretes, a nevelés terén szerzett félszázados tapasz-

talatait összefoglaló becses művében e kérdésről a következőleg emlékezik meg:

«Bármit tegyen is az ember, a gyermeket akarata ellenére nem nevelheti. Magának a gyermeknek kell nevelését óhajtania; önmagát és önmaga által neveltetnie. A gyermek nevelésének legerősebb alapját akkor vetjük meg, ha nála az emberi szabadságot kifejlesztjük és tiszteletben tartjuk. Ha megadjátok a gyermeknek a tiszteletet, mely őt illeti; ha nem erőszakosan, hanem észszerűen kormányozzátok, akkor a szabadság, a gyermek személyes tevékenysége és az isteni kegyelem, csodálatra méltó rúgóját képezendik lelkének, életének és egész nevelésének! A mit a nevelő a nevelés körül egyedül maga tesz, az semmi, ellenben a mit növendéke által művel — minden, föltéve, hogy a tanítvány szabadsága mindenkor sértetlenül megtartassék.

Ha kevés a szerencsés eredményű nevelés, oka az, hogy a tanítók nem működnek oly szabadon, oly jól és nemeslelkűen, mint a hogy működniök kellene. A nevelés legnagyobb hibája, hogy nem méltányolják a gyermek szabadságát, az értelmi és erkölcsi szabadságra nyomasztólag hatnak, mi által a természet törvénye ép úgy megsértetik, mint a gondviselésé. — Ne sértsük meg a gyermekeket soha annyira, hogy őket mint valami anyagot tekintsük, s egy közös olvasztó edénybe vetvén, valamennyit összeolvasszuk s reájok mint a pénzre egy ugyanazon bélyeget üssünk. A gyermek is ember, ő is bírja az emberiség jogát. Azért tehát tiszteletet a gyermek iránt! Erre azt szokták ugyan sokan mondani, hogy a gyermek önmagától tehetetlen. Ez nagy tévedés. Nem ismeritek ti akkor még a gyermeket, erősebb az, mint ti vagytok. Egyébiránt lenne bár oly gyenge mint ti állítjátok, gyengeségében is joga van tiszteletre. De a gyermek ereje nem megvetendő, látszólag lehet ugyan gyenge; de a győzelem ellenetekben mégis övé leend. Verhetitek őt és még sem fogjátok megtörni, nem a gyermek lesz a legyőzött fél, hanem ti; akaratja és lelke legyőzhetlenül fog daczolni veletek. Ha a gyermek megvet és gyűlöl benneteket, minő eszközhöz nyúltok, hogy szeretetét ismét megnyerhessétek és gyűlöletét eltávolíthassátok? Talán a roszat rosszal, a gyűlöletet gyűlölettel akarjátok megsemmisíteni? Ám tegyétek, de fogtok-e vele czélt érni? Alig hiszem. S mondjátok meg magatok, mi lesz az országból, ha gyermekei, ifjai, mind így neveltetnek.

Soha nem láttam az erkölcsi erőnek nagyobbszerű kifejezését, mint azon gyermekeknél, kik iránt tanítóik tiszteletlenség és durvasággal viseltettek. Náluk, igazságosságuk érzete következtében, elnyomóik ellenében, a legmélyebb gyűlölet és undor sarjadzott fel. Őszintén megvallom, hogy e különben rosszalt érzelem-nyilvánulás, a jelen alkalmaztatásban igen megnyerte tetszésemet.

Mióta a Gondviselés a nevelési pályát tűzte ki számomra, azóta mindig a gyermekek közt végzem kedves kötelességemet, kimondhatlan szeretettel viseltetvén koruk irányában. Egész gyöngédséggel szerettem mindig őket, s ha valahol kis gyermekkel találkoztam, nem fojthattam el magamban kivánságomat, vajha én lehetnék azon szerencsés ember, ki egykor e gyermek lelkét és szívét képezni fogja; vajha én taníthatnám az Isten és erény tiszteletére; bár én készíthetném elő különösen a szent áldozásra. Ha most visszatekintve azon fáradalmakra, melyekkel e pályán 25 évig tartó működésem alatt küzdenem kellett; ha megkérdem

magamat, hogy mily tudatot és meggyőződést nyertem az évek e hosszú sora alatt: csak azt felelhetem, hogy a gyermeket tisztelni és becsülni tanultam meg. — De nem csak tisztelni, hanem félni is megtanultam őket. Ezt pedig bátran el merem mondani; mert ha lennének is olyanok olvasóim között, kik ezen állításomon megbotránkoznának: mégis azon meggyőződés, hogy szavaim értelmét helyesen felfogva, igazságot adnak, eléggé meg fog engem e tekintetben vigasztalni. — A becsülés, melyet bennem minden gyermek, különbség nélkül ébreszt; vallásos és megilletődéssel teljes tisztelete egy oly teremtménynek, melyben, mint Isten képmásában, szellemi szabadság és kényszert nem tűrő erők pezsegnek; s hogy a tisztelet oly erős nálam, hogy azt semmi meg nem ingathatja: ez lelkem meggyőződése.

És noha e tisztelet csaknem jellemem és lelkem gyengéjévé lett: mégis ezt mondva igaztalanságot követnék el magam ellen, mert ebben a gyengeségnek legkevesebb nyoma sem lelhető fel. Habár nem is tudok egy három éves gyermeket szemlélni anélkül, hogy meg ne illetődném, és komolyan fontolóra ne venném azt, miszerint fiatalsága daczára is akaratomtól egészen önálló és független akarattal bír, melyet hamarabb lehet megtörni, mint a neki nem tetsző útra terelni, de e körülmény csak azon, az emberi természetben rejlő tiszteletnek tudható be, melylyel ez minden fenség és méltóság iránt viseltetik. Az pedig bizonyos, hogy a gyermek, az egész emberiséggel azonos lényege folytán, e méltóság és fenség bélyegét hordja magán s így a tisztelet, nem jellemem gyengesége, hanem kötelességem!

Ha mégis találtatnak emberek, kik a gyermeket semmibe sem veszik, s kik vele, mint eszközzel, kényök-kedvök szerint bánnak, durva és sértő magukviseletével lealázzák: azok gondolják meg, hogy félelmes játékot űznek, mely reájok nézve valószínűleg roszul fog végződni és vagy előbb vagy utóbb, de bizonyosan s pedig saját veszteségükre meg fogják tanulni azt, hogy ezen eljárás, a mily lealázó, ép oly jogtalan, és mert jogtalan — igazságos leend a visszatorlás. S ezért nem lesz felesleges ismételni a régi bölcsek e szavait: «Nincs mi fínomabb és kényesebb műérzetet, mi több kíméletet és figyelmet kívánna, minek vezetése mélyebb tudományt igényelne, mint a nevelés».

A nevelés kétségkívül a tökélyesedés legnagyobb munkája; fönséges eszménykép, melyet csakis munka által lehet valósítanunk; — de ép e magasztosságában rejlik a legtöbb tévedés és a legnagyobb hiba. Szép elméleteket, magasztos terveket és tökélyes szabályokat alkotni nem épen nehéz dolog, — de ezek kivitelében az igazi mértéket és sz. Pállal szólva «a józan tökélyességet» megtalálni, mely által életrevalókká és alkalmazhatókká lesznek — ez a legnagyobb nehézség, mi csak létezhetik. E nehézség pedig épen a nevelésnek, mint a tökélyesedés munkájának természetében rejlik. A nevelőnek szükséges a gyermek gyöngeségeivel úgy bánni tudni, hogy ezekből minden hasznot, amennyire csak lehetséges, kizsákmányoljon.

Azonban ezt soha sem szabad az által eszközölnie, hogy a gyermeket természete ellenére valamire kényszerítse; mert a gyermek ellenállván az erőszaknak, vagy megtörik, vagy megadja magát — és így elveszti tevékenységének ruganyosságát. Az ily kényszer útján keresztülvitt tökélyesedés későbbi tevékenységének és jellemkifejlésének mindig

csak ártalmára van. Az ellenszenv ugyanis, — mit a gyermek mind az iránt érez, a mire csak erőszak vitte rá, — gyakran egy óra alatt szétrombolja a több éven át folytatott munka eredményét.

A gyermek nevelésére rendesen két tényező szokott kártékonyan hatni, s ez: az elnyomás és az elkényeztetés. Az elsőre nézve jegyezzék meg jól maguknak a nevelők, hogy a gyermekekkel többre lehet menni igazságos elnézés, mint túlságos szigor által. De nem így tapasztaljuk-e a felnőtt embereknél is? ! pedig a gyermekek kis emberek, minek ismét a felnőtt férfiaknál találjuk meg ellentétét, midőn nem ritkán el lehet mondani róluk, hogy: nagy gyermekek. Ha valaki a nevelésre szenteli magát, annak az elnézés, kímélet és türelem tekintetében kifogyhatlannak kell lennie. Kell, hogy mindenkor «memor conditionis suae» azaz: «állásának öntudatában legyen». Ne csak saját gyermekkori botlásait vegye tekintetbe, s a szerint ítélje meg őket, hanem gondoljon arra is, hogy még jelen férfikorában is mennyi baklövést követ el, s így bizonyára nem fog tanítványai irányában túlszigorú lenni.

Kétségkívüli az, hogy vannak bizonyos irányelvek, melyeket — mint a nevelési rendszer alapjait szeme előtt kell tartani a tanítónak mindaddig, míg a tapasztalás és életbölcseség mellettük szól — de az is bizonyos, hogy bár ez irányelvek változatlanok; bár a nevelési rendszer lényegében mindig egy és ugyanaz marad — mégis ezek alkalmazása a gyermek természete-, hajlama-, sajátsága- és tehetségeinek tanulmányozása nélkül, nemcsak hogy nem elégséges, hanem még káros is; és pedig azért, mert a gyermeket mindig azon állásra kell nevelni, melyre hivatással bír, és oly tulajdonok elsajátítására bírni, melyek idővel kötelmei teljesítésében segítik őt.

Régi igazság az, hogy valamint nincs oly orvosszer, mely minden betegségre nézve egyenlő gyógyerővel bír: úgy nem képzelhető oly neveléstani rendszer sem, mely oly szabályt adna elő, hogy az, a különféle jellemű egyénekre nézve is, egyenlő hasznos eredménynyel alkalmaztathassék. Az alapelv, mely körül az egész nevelési rendszer forog, az, hogy a nevelésnek a gyermek természetéhez alkalmazottnak kell lennie, de menten minden kényszertől és erőszaktól; mert csak így érhetjük el azután azt, hogy bár a nevelés főbb elvei változatlanok, mindazáltal tevékenysége, eszközei és módjai folytonos változásnak lehetnek, sőt vannak és legyenek is alávetve.

Semmisem ássa tehát alá a nevelés eredményét annyira, mintha a gyermekek nevelése természetüknek tekintetbe vétele nélkül, egy kaptafára huzatik. Az ily nevelési rendszer az olvasztó edény, melyben a különböző elemű tárgyakat törekszenek összeolvasztani.

«Hol találunk», — mondja Fenelon, — «a földkerekségén csak két egyforma arczot is? !» — Az emberek lelkei pedig nem kevésbé különbözők, mint arczaik. A nevelésnek, melynek a gyermeki természet istápolása lévén osztályrésze, a gondviselés munkájában szintén közre kell működnie, hasonlóképen változatosnak kell lennie és pedig oly arányban, milyenben a gyermeki természet, sőt maga a Teremtő is, műveiben változatos. A nevelésnek a gyermeki természethez kell mindig alkalmaztatnia, oly alakot felöltenie és oly minőségűnek lennie, mint a milyent a művelendő lélek megkíván, egyedül is lehetvén a kitartó buzgóság és szorgalom által felhasználható minden eszköz, mely által a nö-

vendéket tökélyesíthetjük. Szóval: a nevelés oly munka, mely irányzataiban végtelenül különféle; mely korlátolt és unalmas nézeteket, merev eszközöket, kényszercsikarta működéseket nem tűr.

Irányelvei és alaptörvényei magukban véve változatlanok ugyan, de alkalmazásukban folytonosan változnak; és ép ebből érthető meg, hogy az absolut tökély után, mely a nevelés czélját képezi, kell szükségkép a nevelőnek törekednie.

Gyakran mondogattam kartársaimnak: hogy egy növeldében megmérhetlen szellemi és erkölcsi, — hogy úgy mondjam — anyag van összpontosulva. Bár a czél mindig egy, az elvek lényege változatlan, — mégis az ezekből kifolyó tevékenység, különösen itt, folytonosan változik aszerént, amint azt a természetek különfélesége megkívánja, melyeknek alakjaihoz minden pillanatban alkalmazkodni kell csak azért, hogy nevelési eszményképünkhöz: az abszolut tökélyhez egyénünket elvezessük.

A nevelés czélját tehát csak azon föltét alatt érheti el, ha a növendékek természetéhez alkalmazkodik, ép úgy, mint a folyadék, mely oly alakot ölt fel, minő azon arany, vas vagy agyag edényeké, melyekbe öntetik; vagy helyesebben mondva, hasonlítson az isteni malaszthoz, mely a legkülönfélekép változik, csakhogy azon szívhez alkalmazkodhassék, melybe Isten öntötte.

Az isteni malaszt által hat az agyag-edényen is, megerősíti, sőt néha aranyedénynyé is változtatja azt. A vasedényt hajlékonynyá, simává és ép oly fényessé, mint tisztává teszi; szóval: mindent a «tisztelet edényévé akar átváltoztatni.

Bármiként vegyék is némelyek a sz. irásból felhozott e hasonlatokat, az tény, hogy a nevelés czélját: t. i. a lelkeknek, a természetek különfélesége s végtelen gazdagsága szerinti kiképzését csak úgy éri el, ha eszközei és elvei — az erő, terjedelem, alakzat, állás, mérv és tevékenység tekintetében a növendékek természetéhez alkalmazkodva folytonosan változnak. Ki ellenkezőképen akar cselekedni, az előtt csak egy út áll, t. i. a kényszer és erőszak útja; mely által a gyermek a fizikai, szellemi, erkölcsi, sőt némelykor vallási kényszernek is aláhajtatik ugyan, de mely a gyermeknek nemcsak minden tetterejét lerontja s természetét megváltoztatván, őt rosszá teszi, hanem a nevelési rendszert is annyira megutáltatja vele, hogy annak temérdek fáradsággal létrehozott eredményét, mint gyűlölt rabigát, mint eltűrhetlen zsarnokságot, fogja adandó alkalommal nyakáról lerázni.»

A lángelméjű főpapnak eme intő és tanácsadó szavai legyenek irányadók reád nézve is. — Kövesd azokat híven; meglásd növendékeid bizalma, szeretete s tiszteletteljes ragaszkodása nem fordúl el tőled soha. Hogy pedig a mit Dupanloupnak emez idézett tanácsait minél tökéletesebben felfoghassad — tedd tanulmányozásod tárgyává e bölcs nevelőnek a veszprémi «Pázmánykör» által magyar nyelven is közzé tett *Irányeszméit*.

Jobbat, szebbet a külföldi irodalomból nem ajánlhatnék meglepetésül számodra. Boldog ujévet! Isten veled.

BRUNSWICK THERÉZIA GRÓFNŐ.

«Az egymásra keletkező egyesületek és intézetek sorában egy sincs oly nemes és szent czélú vállalat, mely a közrészvétet úgy megérdemelné, mint ez (az orsz. kisdedóvó egyesület), mely az alapnevelést terjeszti.» *Deák Ferencz.*

«A magyart e földről kiirtani nem lehet.» *Brunswick Therézia* gfnő.

A kisdedóvás ma már komoly számbavételt követelő tényezője köznevelésünknek. Nemcsak egyesek vallják ezt, hanem a közvélemény is hangosan hirdeti s évről évre növekszik a törvényhozás asztalánál azoknak száma, a kik ez ügynek végleges, törvény útján való országos rendezését sürgetik. *

E sorok nem a kisdedóvás jelenének s jövendő reménységeinek vannak szánva: a kegyelet ezúttal a múltba vezérel bennünket. S ha csak egy-két emberöltőre tekintünk is vissza felé, hogy emez intézmény első gyökérszálaihoz juthassunk s megleshessük annak első fejlődését: ahhoz a korszakhoz érünk, a mely hazánk történetében a legnevezetesebbek közé tartozik, ha nem a legnevezetesebb, — s oly alakhoz, a mely az igaz női jellem egyik legtiszteletre méltóbb ideáljául fog szolgálni minden időkre. E korszak nemzeti nagy átalakulásunknak, Széchenyinek korszaka; e fenséges női alak Brunswick grófnő.

* Az 1881-iki költségvetés ez idei tárgyalásakor is történtek felszólalások — természetesen az állam segélyforrásaira való tekintetből sikeretlenül. Mellesleg legyen mondva, a miniszteri jelentésből azt látjuk, hogy 1879-ben volt az országban *257* kisdedóvó intézet, melyeket összesen *25,244* gyermek látogatott *390* kisdedóvó vezetése alatt. Ez intézetek fentartása került összesen *206,959* frtba, mely összeghez az állam *9,590* frttal. járult. Ezenkívül a budapesti kisdedóvókat képző intézet számára adott az állam *10,000* ftot, valamint a kolozsvári hasonló intézetre *3,500* ftot; így hát az állam a kisdedóvásra összesen *22,990* ftot fordított az 1879-ik évben. (A Fröbel-kertekről a miniszt. jelentés hallgat.)

Nem tartjuk épen a véletlen kedvezésének a nagy idők s nagy emberek eme szerencsés összetalálkozását; találkozniok kell, mert e nélkül el nem lehetnek: egyikök szüli, teremti a másikat. Az ég jó csillaga kiséri, védi azon eszméket, intézményeket, a melyek a teremtés, a bőtermés, ezen áldott korszakaiban fogamzanak. Szegény magyar! hogy ez idők oly gyorsan leteltek, oly erőszakos véget értek s hogy nem akarnak újra támadni. . . .

Az sem a véletlen dolga, hogy Széchenyi István gróf arczképe után folyóiratunk második kötetének mellékletéül Brunswick grófnő képmását választottuk. Széchenyi István reformátori pályája kezdetén «hazája érdemes leányaihoz» fordúl erkölcsi támogatásért s nekik ajánlja első nagyobb szabású munkáját, a «Hitel»-t. És azok közűl, a kikhez lelkes felhívását intézte, megváltó szavai tán egynek lelkében sem találtak termékenyebb talajra, mint Brunswick Therézia grófnő szívében.

Brunswick Therézia tizenöt évvel volt idősebb Széchenyinél; ifjúsága legszebb napjait élte már, midőn amaz született. A korkülönbség nem nagy, de azért döntött gondolkozásuk, érzésük s egész lelki világuk fölött. Kettejük ifjúsága közé esik a nagy franczia forradalom: ezért van, hogy — bár mindketten egy czél felé tartanak s előttük a nemzet boldogítása lebeg — az egyik a humanizmus, — a másik az anyagi siker útján halad.

Azon eszmékben nevelkedett, a melyeket a múlt század forradalom előtti szakának legbecsesebb öröksége gyanánt tekintünk ma is. A *felvilágosodottság*, a mely megnyitotta a természet evangeliomát s a természetességet hirdette mindenben; *az emberszeretet*, a mely fölismertette az emberben az emberi méltóságot és buzgó könyörületet ébresztett az emberi szenvedések és nyomoruság iránt: ez volt az ő kettős vezetőcsillaga egész életén át. Megadni, hozzá férhetővé tenni mindenkinek azt, a mit embervolta megkíván; oszlatni a tudatlanságot, a mely útját szegi az emelkedésnek s az embert röghöz köti; kevesbíteni, enyhíteni a nyomoruságot, a mely a kétség és szenvedések örvényébe sülyeszti őt; — szóval: «*nevelni a népet*» — ezt tűzte ki élete feladatául, melyhez hű és állhatatos maradt, melyért munkálni meg nem szünt utolsó lehelletéig.

S élete eme föladatával igen korán tisztában volt; még nem mondott búcsút viruló ifjúságának, midőn már az ábrándok helyet a nemes lelkesedés foglalta el szívében s a merengések önfeledt, édes óráit az öntudatos, küzdelmes munka napjai váltották föl. Lemond a házas élet boldogságáról, visszavonúl a nagy világ örömeitől; a szabad természet élvezésébe merűl, tervez és elmélkedik. Neveli testvérnénje gyermekeit és lelkesedik Pestalozziért. Egész Európa riongó csatatér s a félvilág bámulja, rettegi Napoleont, a koronás katonát; ő heteket tölt az iverduni intézetben s áhitattal lesi az egyszerű iskolamesternek, az újkori nevelés legbuzgóbb evangelistájának, ajkairól a bölcs igéket. Míg Széchenyi előtt a lipcsei téreken, a népek nagy csatájában, a harczi babér lebeg, ő a béke olajágára szegzi sóvár tekintetét és a nyomorvágta sebek behegesztésén tépelődik . . .

A Napoleonnal életre-halálra küzdő Albion iparát, kereskedelmét erősen sujtotta a hosszú háború és Napoleon politikája. A szegényebb iparosok, gyári munkások ezren meg ezren jutnak koldúsbotra s a szülők szenvedéseit megkétszerezi annak látása, hogy milyen nyomoruságba kell magokkal ragadniok ártatlan gyermekeiket. Segítségért kiáltanak s kiáltásuk nem marad meghallgatás nélkül: az inség eme gyermekeinek megmentésére állítják fel 1819-ben az első kisdedóvó intézetet. Anglia példáját csakhamar követik Német- és Franczia-ország s mielőtt Európa többi államaiban is hódított volna az új eszme, hazánkban lelkesen felkarolja és hirdeti azt Brunswick Therézia. A nép felvilágosításán, nevelésén, sorsa jobbra fordításán elmélkedvén, gondolatai mindunta-lan a kisdedek millióin csüggtek: de érzéseinek határozott irányt, gondolatainak biztos alakot, élete törekvéseinek megingathatatlan czélt ez az eszme kölcsönöz először. Ettől az időtől fogva csak ezért hevűl, ezen töprenkedik, ezért küzd-fárad, ezért él minden tehetsége megfeszítésével, nyugalma, kényelme feláldozásával.

De egész a rajongásig emelkedő lelkesedését nem osztja alélt nemzete s buzgó tevékenységét gyanakvó féltékenységgel kíséri a kormány, a mely minden újításnak ellensége, kivéve a saját zsarnokoskodó, önkényuralomra törő újításait. A nemzet

kedvetlenséggel nézvén a sivár jelent, sóhajtva gondolt a jövőre s elbusultában a múlt emlékei közé temetkezett. A kormány jelszava ez volt: a népnek engedelmességre van szüksége, nem nevelésre.

Nem csüggedt. «Teréz semmit sem tesz félig — ezek az ő szavai — s a mit megkezdett s jónak lát, nem hagyja abba, míg jó végre nem juttathatja.» Más idők jöttek. Az 1825-ik évi országgyűlés, Széchenyi föllépte s izgatásai megnyitották azt a korszakot, a mely a mai Magyarország megteremtőjévé vált. Mintha a múlt idők minden mulasztásainak vádja erre az egy nemzedékre nehezedett volna, oly szent buzgalommal, oly lázas tevékenységgel igyekezett mindent jóvá tenni. A nemzeti érzület talán soha erősebben, tisztábban nem nyilatkozott a magyarban, mint ekkor. Lemondott még az imént a boldogabb jövőről — most visszahódítani igyekezett azt. Széchenyi hiressé vált mondása: «Magyarország nem volt, hanem lesz», nem annyira jóslat mint a nemzet érzületének kifejezése, a kor jelszava. «Lesz», ha meghódítjuk; ezért folyt a küzdelem. A nemzeti lét biztosítása, egy jobb jövő megteremtése, vagy a mint Széchenyi kifejezte, «a nemzet feldicsőítése», ez lebegett a küzdők előtt. Minden jóravaló törekvés, a legparányibb is, a korszak eme közszellemének hatalmas sodrába került s nemzeti jelleget öltött. A költők nemcsak a szelid muzsák kegyeltjei voltak, hanem a nemzeti nyelv s érzület apostolai is egyszersmind; Széchenyi egyesületeket, társaságokat szervez, vállalatokat létesít, reformokat követel, hogy az országot gazdaságilag felvirágoztathassa — a haszon kedveért? — nem, hanem azért, mivel a nemzet feldicsőítésének legelső alapföltétele az anyagi jólet. Heves, majd szenvedélyes, utóbb elkeseredett küzdelmek folynak az alkotmány átalakítása körül: mi hevíti a pártokat, az egyeseket? a hatalom csábító varázsa? — mindegyikök egy-egy Atlasz; a nemzet jövőjét hordják vállaikon . . .

A kor nagyjai nem vesztenek nagyságukból, ha Brunswick Therézia apostoli buzgóságú és szerénységű alakját mellékjük állítom; nem is azért teszem, hogy kölcsönzött fényben ragyogtassam őt, a ki, míg élt, saját érdemeinek tündöklését is rejtegette. Az ő működése csendesebb volt, nem hagyott olyan mély nyomot maga

után, mint amazoké; de az ő törekvése azért lényegesen egészíti ki az övékét: ő is harczosa, részese volt a korszak küzdelmeinek. S az ő eszméi máig is csak kis részben valósultak meg; a valósítás nagyobb részét még mindig a jövőtől várjuk. Oh, ha mi is úgy birnánk lelkesedni mint apáink s volna erőnk megújítani azt a korszakot, melyben ők mint gigászok ostromolták az Olymposzt!...

Sürgetőbb, jobban égető szükségek követelvén kielégíttetéésüket, a nagy reformkorszakban kevés történt a népnevelésért. Fontosságát nem csekélylette senki s belátta mindenki, hogy a «nemzet feldicsőítése» e nélkül nem lehetséges: csakhogy a midőn előbb még a nép felszabadítását kellett kiküzdeni, nevelése csupán másod sorban kerülhetett szóba. De ha a kormány s maga a törvényhozás politikai küzdelmekbe merülve keveset tehettek érte; a társadalom egyre növekvő érdekeltséggel viseltetett iránta. Ezt az érdekeltséget iparkodott felhasználni, buzgó tevékenységre serkenteni Brunswick Therézia. E fáradsága nem maradt sikertelen: 1824-ben Budán megnyitották az első kisdednevelő intézetet, vagy a mint ő nevezte, «angyalkertet». És a testvérfőváros lakói, polgárság, nemesség, országnagyjai, herzegprimás, főherczegasszony egymásután látogatták az új intézetet s örömkönyekkel távoztak udvaráról Pesten-Budán csakhamar három testvére támadt az első kisdedóvónak s a főváros példáját serényen követték az ország egyes vidékei is. 1834-ben már tizenhárom kisdedóvó egyesülete volt a hazának s még ugyanazon évben megalakult «a kisdedóvókat terjesztő országos egyesület.» *

S ime a mi kisdedóvásunk, midőn a hazai talajban gyökeret vert s gyümölcsöket kezdett teremni az élet számára, mennyire megváltozott, mennyire más lett, mennyire elütött a külföld kisdedóvásától. A korszak szelleme alakította át. Angolországban a munkás nép nyomora teremtette meg azt, Németországban tisztán az emberbaráti lelkesedés; nálunk a nemzeti érzület, mely korán

* A kisdedóvás történetének főbb mozzanatait megtalálja a szives olvasó e folyóirat I. kötetének 213—20-ik lapjain. A ki bővebb értesülést óhajt szerezni, forduljon *Rapos József* következő munkájához: «*Brunswick T. grófhölgynek élete és műve; vagyis a köz-alapnevelésügy multja és jelene hazánkban. Pest, 1868.*

belátta, hogy ebben az intézményben mily hatalmas eszköz rejlik a magyar faj fentartására, gyarapítására, a nemzetiség terjesztésére, a nemzeti lét biztosítására. S legyen másutt bármilyen természetű, nálunk a kisdedóvás ma is elsőrendű nemzeti ügy s azért hivatása magasabb s tágabb, fontossága sokszorta nagyobb mint világrészünk bármely nemzeténél.

Így fogták fel ez intézményt az alapítók, így maga Brunswick Therézia, a ki «angyalkertjeire», azok örvendetes gyarapodására tekintvén, nem fojthatja vissza ujjongó örömét, mert érzi, látja, hogy ha csemetéi nagyra nőve országosan elterjednek, «a magyart e földről többé kiirtani nem lehet».

De a derék nő nem állapodott meg a kisdedóvás ügyénél; s noha elérte már élte alkonyodását, szelleme mit sem vesztett elevenségéből, a kor nem szegte szárnyát vágyainak, tervezgetéseinek s nem bágyasztotta akaratát, tevékenységét. Műveltségénél s idealizmusánál fogva mindig föléje bírt emelkedni a tárgynak, a melylyel foglalkozott: észrevette annak összeköttetéseit másokkal s hatásának elágazásait. A jövőt akarjuk meghódítani s megmenteni számára a jövő nemzedékét, kisdedeinket — ilyen gondolatok támadtak lelkében — de elégségesek-e erre kisdedóvóink, bármily kiterjedésben szervezzük is azokat? Ezek a legjobb esetben is a nemzet kisdedeinek csak egy töredékét fogadhatják magukba: a munka nagyobb fele a családra, az anyákra háramlik. Az anyák kezében a jövő; értelmes, hivatásukat megértő s átérző anyákra van szükségünk, hogy ne koczkáztathassák azt, a mi mindnyájunk közös, féltett kincse — a jövőt. De tettünk-e valamit e végből? semmit, vagy igen keveset. — Így lett Brunswick Therezia, a kisdedóvás meghonosítója, nálunk a nőnevelés egyik első s legbuzgóbb harczosává.

A kisdedóvásban kezdettől fogva szivesen, utóbb kiváló gonddal és igyekezettel alkalmazott fiatal nőket, hogy velük a kisdednevelést megkedveltesse, megismertesse. Majd szegény lánykák számára tervezett oly iskolákat, a melyekben az elemi ismereteken s a hasznos házi tudnivalókon kívül a női kézimunkák különböző nemeit — a családfentartó vagy segítő kereset mindmegannyi for-

rásait eltanulhassák. S mivel ezen iskolákban, valamint a kisdedek nevelése körül a tanító szerepe hivatásszerűleg a nőt illette, oly intézetek felállítását is kezdte sürgetni, melyben értelmes, művelt s a női hivatás legszebb ágának, a nevelésnek élő tanítónők képeztessenek. Szelleme forrón ölelte át az egész nőnevelést, teljes kiterjedésében és magasságában: a nők nevelését, s a kisdedek neveltetését nők által egyaránt. S a nők hivatásáról, a női erényekről és kötelességekről fenséges képet alkotott magának s hazája leányai számára. Az a rövidke irat, melybe «Teréz ideálja» * czímén gondolatait foglalta, hangosan, meghatóan szóló bizonyság erre nézve. Kora ifjúságában irta még e sorokat, akkor, midőn az élet küzdelmei csak úgy vonultak el lelke előtt, mint a kristályvizű csermely tükre fölött az ég szállongó felhői és mégis a gyermeki egyszerűség és nemes föllengés mellett annyi józanság és bölcseség nyilatkozik bennük, hogy elbájol s magával ragad ez a kép, a milyet csak a legtisztább szív ihlete alkothatott. És ő ehhez az ideálhoz hű maradt egész életén át; a mit a gyermek- és ifjúkor határán megfogadott, egy hosszú élet áldott munkássága által váltotta be s bizonyította igaznak és jónak. Ezt az ideált óhajtotta beoltani az ifjú női nemzedékbe. Olvassátok, hazám leányai, e sorokat s lelketek szolgáljon ez egyszer érctáblául, melyre azoknak minden betűje kitörülhetetlenül legyen bevésve . . .

De ezek a tervek csak tervek maradtak. Az 1848-49. év forradalma megakasztotta a béke munkáját s az abszolutizmus szomorú zaklatásai elnyomták a közszellem felbuzdulását. Brunswick Therézia is széttekintett s «nem lelé honját a hazában.» Bujdosott itthon, bolyongott idegen országokban; rejtegette bár, de egyre ápolta lelkében a régi szent tüzet s igaz magyar nő maradt minden izében a meglátogattatás eme napjaiban is. S mily nagy volt a nyolczvan évét meghaladott agg nő öröme, midőn az önkényuralom roskadozni kezdett s az 1860-ki országgyűlésen a nemzeti érzület újra nyilatkozott. A sir széléhez közel még egyszer megújulnak reményei — oh de csak rövid időre. Egy dörrenés a döb-

* Alább közöljük.

lingi fogoly, a «legnagyobb magyar» életének kialvását jelenti s egy évre rá virágos sirhant domborúl az ő áldott tetemei fölé is. Nem szivesen beszélünk annak haláláról, a kit a hallhatatlanok között tisztelünk. Áldott volt élete munkássága, áldott legyen emlékezete s van-e, a kit élete példája, emlékezetének buzdító varázsa tettekre ne lelkesítene!

Sebestyén Gyula.

TERÉZ IDEÁLJA.

Irta: *Brunswick Therézia* grófnő.

«Teréz a mit tenni fog, azt tökéletesen fogja megtenni s nem vállalkozik olyasra, a mit meg nem valósíthat vagy a minek eredményéről biztosítva nincs. Mindent tökéletesen iparkodik tudni. Nem kíván egyebet mint a mit maga megszerezhet magának. Semmi sem fogja őt megzavarni s egész élete gazdagságát önnön magában találja fel.

«Semmi sem fogja őt nyugodt hangulatából s nyugodt magaviseletéből kiragadni. Mindent tisztán állít öntudata elé; fél itéletet semmi fölött sem mond s azért tartózkodik a gyakori itélgetéstől. Mindent áthatni, mindent át és belátni igyekszik.

«Komolysággal párosult nyájasság honol külsején; egész valója tiszta s minden az, a mi őt környezi s a mit cselekszik. Tisztán beszéli anyanyelvét s öltözete és lakása mindig tiszta lesz. Tiszták lesznek érzelmei, gondolatai, tiszta imádsága s tisztaságért fog könyörögni istenéhez. Tartózkodni fog mindattól, a mi aljas, nemtelen és köznapais.

«Nem fogja soha semmi által sem megszentségteleníteni emberi méltóságát s az isteni méltóságot az emberben. Legnagyobb tisztelettel viseltetik mindazok iránt, kik ezen istenségnek részesei. Tisztelni és becsülni fog minden embert s nem enged meg magának semmi olyast, a mi az emberi méltóságot sérthetné; legkevesebbet sem, s még a legrosszabb iránt sem.

«Cselédeit gyermekeinek tekintendi; szigorú lesz irányukban, de igazságos, szelíd, barátságos és emberséges. Nagyon jól tudja, hagy a testet és lelket egyaránt a munka erősíti; azért a

többiek között ő lesz mindig az első, a ki a kelő napot üdvözli s csak akkor nyugszik le, midőn már mindenki más nyugovóra tért. Mindenről tudomást szerez magának, a mit egy közös anyának tudnia kell.

«Kötelességei tisztán és világosan állanak előtte s törvények gyanánt tekinti kötelességeit. Törvények által kormányoz ő, nem pedig önkény vagy szeszély szerint. Úgy igazgatja háztartását és javait, miként más esetben kormányoznia kellene az államot. Mindenki tisztelni fogja őt s azon törvényeket, a melyeket szab. Jól megkülönbözteti a kicsit a nagytól s tudni fogja, melyik mikor fontosabb.

«Társaságban kell, hogy eltűnjék a törvényhozó. Ő ott is meg tudja választani a legjobbat; megleli azt ott, a hol van. Teljesen hallgat, a hol érdemes mondani valója nincs; de mindig nyiltan kimondja véleményét, a hol a jó ügynek használhat s másokat nem sért általa. Ki tudja megmérni a feletti örömét, ha valami jónak foganatosításában részt vehetett, ha egy-egy szép lélekre bukkant, ha egy emberbarátra — egy munkás emberbarátra talált?!

«Azon lesz, hogy ovatosan kikerülje azokat az embereket, a kik tökéletlenek, egyoldalúak, nem jók, nem becsületesek; ebben nem fog habozni soha! Nem vár szolgálatot mástól s szivesen lekötelezi azt is, a ki csekélysége érzetében keveset, vagy semmit sem igényel.

«Nézeteit nem korlátolják a perczek, sem az órák, sem az évek. A jövőbe tekint ő s érette dolgozik.

«Gyűlöl mindent, a mi szűk. Öltözete bő leend, szobája téres, szive tág, szelleme emelkedett, tervei nagyok, intézkedései általánosak, mindenki használhatja azokat s mindenki számára jó az, a mit elintéz. Szereti ő az egész emberiséget. Tudja, hogy a föld mindenkié; mindenkinek van ott levegője, napja s megtalálja táplálékát, ha azt előteremteni nem rest.

«Az ő szemében csak a lényegnek van becse. Szereti a magasat és szabadságot; ment minden nyűgtől, lánczoktól, melyeket az apró szellemek maguk vetnek magukra; szabadon áll ő, mint a mindenható egyik kápolnája a magas hegyormon!

«Csak az isteni és természetes iránt érez részvétet. Minden mesterkéltséget, és hiú balgaságot gyűlöl, valamint megveti mindazt, a mi alacsony. Megvet ő minden kisszerűt, mi bennünket emelni és javítani nem bír.

«De gyűlölete, megvetése ment minden szenvedélyességtől. Lelke békéjét nem zavarja meg semmi sem; mindenkor nyugodtan és vidáman őrzi azt meg embertársai számára és a saját maga boldogságára. Soha sem áll ő veszeteg, soha sem mondja: «most már elértem a czélt,» mert tudja, hogy a haladás útja végtelen — végtelen a végtelenség Uráig!»

A TÖRTÉNELMI OKTATÁSRÓL

A LEÁNYISKOLÁKBAN.

(Eszmetöredékek.)

A kételkedés (szkepszis) minden igaz megismerésnek az alapja. Bátorkodom tehát mindenek előtt saját munkálatom czímének helyességében kételkedni.

Kelle-e a leányoknak történelmet egyáltalában tanítani? S ha netalán kell: miért tanítsuk azt másképen, mint a fiúknak?

*

A nőnemnél kiváló hajlamot találunk a történetre. Bizonyítja ezt a parasztos fonóház ép úgy mint a finom kávé-nénikék társasága. Vagy ha itt, mint amott, jámbor felebarátaikat jól megszapulják, megmossák; viselt dolgaikat a legkisebb részletekig kifürkészni igyekeznek s bírálgatják: más-e az, mint történettel való foglalkozás, természetesen a *legszűkebb keretben?* A történeti kritika persze legtöbb izben meg van vesztegetve. Természetesen *csak (!) azért,* mivel a tegnapról s máról van szó, tehát az események nagyon is közeliek. De nem látjuk-e ugyanazt a legnagyobb történetíróknál is, kik saját korukat ecsetelték?

A hajlamot konstatáltuk. Hajlam és tehetség pedig együtt jár. A nőnemtől a történethez való tehetséget sem lehet tehát megtagadni.

*

A nagyképű tudományosság imponál, de ritkán használ. Nem mindenki rendelkezik oly apparátussal, hogy azt megemészthesse. Nincs is szükség reá, hol a nagy eszméknek csupán megértéséről van szó: mert a nagy eszme egyszerű. Ez jellege.

És az önálló gondolkodásban még inkább akadályt képez. Ismerek én szépen kicsiszolt, alakilag kifogástalan rendszereket eszmék nélkül. Mesterségesen kiszabott s pompásan kihímezett zacskó az ilyen — pénz nélkül.

Legyen inkább pénzünk zacskó nélkül.

Zacskó nélkül? —

Nem. De a zacskót később szerezhetjük meg.

*

A tanczél helyes megszabásához az objektum és a szubjektum alapos ismerete szükséges. Az objektumot a fenforgó esetben a történelem tananyaga képezi. Fölteszem, hogy a ki tanítani akarja, tudja, vagy pedig megtanulja. Megtanulhatja, mert ahhoz csak akarat, szorgalom kell.

A szubjektum pedig a *nő*. Ki dicsekedhetik közülünk azzal hogy ismeri a nőt?

*

Mennyit bölcselkedtek s írtak már ezen themáról! Okos és badar dolgokat össze-vissza. Felsoroljam-e a főbb műveket? Ismertessem-e Schopenhauer, Martin, Stuart-Mill, Michelet, D'Ange, Gumpert Thekla, Lederer A. és mások nézeteit? Minek? — Hisz mindazok csak *nézetek*, nem *meggyőződések*. Mert a bizonylati eljárás mindenütt hiányos, hézagos; a konklúziók pedig nem ritkán valóságos logikai «salto mortálék».

S milyen zavart idézne elő ily összegezés szegény olvasónőim fejében! Magamról tudom. Mert mielőtt a jelen eszmetöredékek megírásához fogtam, igen sokat olvastam a nőkről. Azt tapasztaltam, hogy mindenik könyv elolvasása után *kevesebbet* tudtam róluk: fejemben a konfúzió nőttön-nőtt. Tehát becsaptam a könyveket, és igyekeztem a mit tanultam, ismét elfelejteni. De ehez három hónap kellett. Különben a jelen sorok már szeptemberben láttak volna napvilágot.

S tartok tőle, hogy még sem sikerült *eleget* felejtenem. Ennek tulajdonítsák szíves olvasóim, ha némely pontban nem leszek elég világos.

*

A szubjektum alapos tanulmányozása tehát felette nagy nehézségbe ütközik; mert a «genus femininumnak» igen sok fajtája van. S teljes megismerése szempontjából mindegyik érdekes és fontos. Aki csak nehány spéciesét ismeri, joggal nem szólhat az egész genusról. S mivel — akik róla írtak — többnyire azt tették: azért oly eltérők, ellentétesek nézeteik.

Csaknem igazat kell adnom Jules *Janin*nak, ki valahol azt mondta, hogy a nőkről legilletékesebb könyvet írhatna valamely csínos, eleven eszű huszárszázados, ki tíz éven át a nők kedvencze volt. Mert annak lehetett aránylag legtöbb alkalma a nőket megismerni, tanulmányozni.

Ilyen könyvet azonban nem ismerek; magam pedig, fájdalom! soha sem voltam olyan huszárszázados — —

Más módszerhez kell tehát folyamodnom.

*

Azt hiszem, hogy szerencsémre megtaláltam. Mert a történelmi oktatás czéljára mely szempontból kell a nőt megismernünk? Nézetem szeint, *csak társadalmi szereplése, helyzete eshetik itt kérdés alá*. Bátran mellőzhetjük tehát pszychologiai s anthropologiai mivoltának a bolygatását. Lássuk inkább *történetét*!

*

A világtörténelem legsötétebb lapjai nem véres csatákról, kegyetlen hódításokról és nagy birodalmak összeomlásáról szólnak, mert mindezek csak katasztrófákat jeleztek, melyek után mindig következett egy «jobb kor».

A világtörténelem legsötétebb lapjai a nő történetével vannak tele írva. Ugy látszik, hogy a legrégibb históriai kortól máig vörös fonálként végig huzódik rajta az alapeszme, hogy: a *nő alárendelt lény*. E szerint alakult sorsa, helyzete minden korszakban, természetesen az illető kor szelleme szerint különböző alakot öltve.

*

Az ókorban a nő tárgy volt, vagy legalább nem sokkal több ennél. Egyedül a zsidó népnél találunk e tekintetben helyesebb fogalmakat. De ennek más nemzetbeli nők nem vették hasznát.

Mert a júdaizmus, kizárólagossága folytán, fogalmaival s intézményeivel nem igen hatott más nemzetek kulturájára.

S ha a nő *tárgynak* tekintetett: csudálkozhatunk-e azon, hogy személyhez méltó bánásmódban nem részesült?

Csak a római korszak vége felé — a császárok alatt — változik némileg helyezetök. Ámde az már átmenet volt — a keresztény középkorba.

*

A középkorban a dolog más alakot ölt; de jól jegyezzük meg: csak más *alakot*, a lényeg, az alapeszme ugyanaz maradt.

S mi idézte elő a változást? — A kereszténység humanus tanai egyáltalában, de különösen — ne rázzák hitetlenül fejecskéjöket szép olvasónőim — *Szűz-Mária*.

Ha vajjon csuda történt-e? Nem hiszem; mert amaz üdvös változást könnyen igen természetes lélektani proczesszusra vezethetjük vissza.

Jézus anyja ugyanis a keresztények előtt mindig kiváló tisztelet tárgya volt. Ezen érzet a középkorban rajongó szeretetig, imádásig emelkedett. Szűz-Mária pedig *nő volt*.

Nem természetes-e, hogy azon világ-nézlet, mely Szűz-Máriát oly buzgó tiszteletben, sőt imádásban részesítette, az egész nőnemre terjeszté ki ezen érzelmeit?

A Mária-kultusz volt tehát a középkorban a nők mentő horgonya.

*

Elismerjük hálás szívvel, hogy a nőnem a Mária-kultusznak igen sokat köszönhet. De megváltoztatta-e a nőről az ó-korban uralkodott téveteg fogalmakat lényegileg? Nem. Hiszen Jézus anyja is csak *eszköz* volt az emberi nem üdvözítésére.

A középkorban tehát a nő — hasonlólag mint Szűz-Mária — tisztelet, sőt bálványozás tárgyává lett; de *tárgy maradt*.

Ugyanazon lovag, ki egy hosszú életen keresztül meg nem szűnt rajongással szeretni *egy* nőt, ki legkisebb megsértéseért véres boszút állt, vagy ha érzelmei viszonzásra nem találtak — mint *Toggenburg* lovag — a vad szaraczénusok dárdái közt keresve

kereste a halált: ugyanaz elszörnyüködött volna, ha valaki azt állította volna, hogy imádottja oly lény, kinek az ő jogaihoz hasonló emberi jogai vannak.

A középkor tisztelte, magasztalta, megénekelte a nőt, de *jogokat* neki nem adott. Pedig ezek képezik az ember *sajátlagos* tulajdonát, a többi mind csak ajándék.

*

Következett az újkor. Azaz: annak mondjuk, s kiki — izlése szerint — számítja Amerika felfedezésétől vagy a hitújítástól.

A tény pedig az, hogy még most is a középkorban vagyunk — benne nyakig!

Mert az új eszmék csak lassan, csak nehezen döntik le a régi előítéleteket.

Tehát még csak a kezdetnek a kezdetén állunk.

A nőre vonatkozó nézetek azonban lényeges változást szenvedtek. Elismerjük emberi méltóságát, emberi jogait. De ezekből a következtetéseket levonni még mindig nem merjük.

Ilyen erős az évezredes tradiczió vaspánczélja. Mellőzzük a többi okokat, melyek ezen lényeges változásban közrehatottak; csak kettőt emelünk ki.

Először is: az újkor művelődési ideálja az *egyéni fejlődés*. Tagadhatatlan, hogy a nő is egyén, a sajátos fejlődés jogát tőle megtagadni tehát nem lehet.

Másodszor: a XIX. század a *munka* százada; a nő is tud dolgozni, és munkálkodik is: van tehát *joga* hozzá.

Így változott a nő *tárgyból egyénné*.

*

Levonjuk-e a modern nézletből a konzekvenciákat? — Én szívesen megtenném; elmennék a végső határig, mert legbensőbb meggyőződésem, hogy azokból csak áldás és boldogság háramlik az egész emberi nemzetségre. Szeretem az igazságot és nem félek rémlátományoktól.

De még sem teszem, mert nem tartozik tárgyunkra.

Amit elmondtam azonban, szükséges volt elmondanom. Mert jelezvén az újkori fogalmakat a nőről, könnyen fogunk tisztába

jönni az iránt, hogy milyen történelmi oktatásban kell a *leányt* részesítenünk.

*

Mi a történelmi oktatás feladata egyáltalában? Kétség kívül: a *korszakot alkotó eszmék megértetése.*

S mik főczéljai? Én hármat találok kiemelendőnek; ugyanis:

1. Fejtse meg a tanulók előtt a nemzetek jelenjét múltjokból.

2. Ébreszszen föl bennök erős nemzeti és humanus történeti tudatot.

3. Szolgáltasson utánzásra méltó példákat.

És e czélok melyikét lehetne a leányok történelmi oktatásában mellőznünk?

Egyikét sem.

*

Mert, mellőzve az elsőt, nem tanítunk *történelmet.* Ha leánynövendékeink előtt fel nem fejtjük, hogy miként alakult saját nemzetünk, miként más nemzetek jelenje multjából: akkor oktatásunknak nincs értéke; akkor jobb, ha történelmet egyáltalában nem tanítunk, hanem az arra szánt időt harisnyakötésre fordítjuk.

*

S ki merne a második czél helyességében kételkedni? A nemzeti öntudat fölébresztése és ápolása a leánynál ép oly fontos mint a fiúnál.

Nem is veszem itt tekintetbe azon tevőleges szerepet, melyet a nő — nem igen távol jövőben — hivatva lesz az államban *nyilvánosan* betölteni (hisz a színfalak mögött történik az ma és történt mindig Aspáziától Eugenia császárnéig); csak azon elvitázhatatlan tényre hivatkozom, hogy a leány hivatása majdan feleséggé, gyermekeink anyjává lenni.

Nem szabad felejtenünk, hogy *fiaink* anyja is *nő.*

Ő veti meg fiaink erkölcsi, általános emberi és nemzeti érzelmeinek első alapját.

S teheti-e azt tudatosan erős humanus és nemzeti történettudat nélkül?

Sasokat várjunk-e az ökörszemtől, oroszlányokat a gazellától?

A mi a harmadik czélt illeti, már nem tartok oppozicziótól. Mert «utánzásra méltó példák fölállítása» eddig a történelem elemi oktatásának főfő — hogy ne mondjam — *egyetlen* és kizárólagos czéljául tekintetett.

Nem akarom annak értékét devalválni, de azt tartom, hogy jogosan mégis csak a harmadik hely illeti meg.

S továbbá: csak jeles nők példáján tanuljon-e a leány? Csak azok szerint alkossa-e történeti ideálját? — Ne felejtsük el, hogy valószínűleg fiúkat is kell majd nevelnie. S nem kell-e a leendő hitvest abba az eszmekörbe bevezetni, melyben majd férje él és működik?

És viszont: egy Cornélia, Zrinyi Ilona, Szilágyi Erzsébet, Nagy-Péternek, a nagy Washingtonnak és II. József császárnak anyja, Brunswick Teréz s mind megannyi áldott jó s nagy női alak ne érdekelje a leendő férfiakat?

S ha igen: mi következik mindabból?

*

Hogy a történelmi oktatás czéljai mindakét nemre nézve *azonosak*, ahhoz kétség sem fér. De másrészt nem lehet tagadni, hogy történelmi ismereteit a férfiú másképen értékesíti, mint a nő; mert más a szerepe az államban, a társadalomban. Szellemi s kedélybeli dispozicziói is mások. S ezen tényeket mellőznünk nem szabad.

*

Diesterweg Ádolf ezeket mondja: «A fiút az vonzza, a mi erőteljes, hatalmas, alkotó és az életre messze kiható: szóval neki a férfiú eszményképe felé kell törekednie . . . A leánynak pedig a nagy női jellemekből kell mgszerezni a magasztos női erények felőli képzeteket. Nagyon természetes, hogy a leány afelé fog hajolni, a mi gyöngéd, szelid, házias».

*

Elfogadjuk, de csak bizonyos korlátok között. Mert tény az, hogy a nőnek az erő imponál s erőt keres a férfiúban; de viszont mesebeszéd volna-e *Göthe* ezen híres mondása: «Das ewig Weibliche zieht uns hinan»?

Nem bizony. A gyöngéd női jellem az igaz férfiúra ellenállhatlan varázst gyakorol.

*

De mennyiben van igaza ama nagy pedagogusnak?

Amennyiben a női jellem még inkább az utánzás, a megszokás eredménye szokott lenni, mint a férfiaké. A Madame Staël-féle alakok ritka jelenségek a históriában.

A nő tehát kiválóan szeret *adott* eszményképek után indulni. Kell tehát, hogy adjunk neki olyanokat.

Ebből kitetszik, hogy a különbség a történelmi oktatásnál fiú s leányiskolákban főleg csak a harmadik czélt illetőleg lép előtérbe.

*

Összegezzük a mondottakat röviden: Az oktatást a jelenhez kell mérni, de vele egyszersmind a jövőnek útját egyengetni.

A nő jelenje még nagyobbrészt középkori állapotára emlékeztet; de határozottan újkori eszmék szerint indult alakulni. Részt vesz már ma a művelt nő a férfiú minden törekvéseiben; ha nem mindig tevőlegesen, hát mint «stiller Compagnon».

A nőnek továbbá *általánosan* elismert legfontosabb feladata gyermekei nevelésére lényeges befolyást gyakorolni.

Gyermekei közt pedig fiúk is vannak — a statisztika azt állítja, hogy felerészben. És pedig *férfiakká* nevelje fiait. Ismernie kell tehát azon eszmekört, melyben a modern férfiú él. Meg kell értenie, miként fejlődött a jelen a multból; tudnia kell, hogy minden korszakban mely erkölcsi eszmék voltak az irányadók, melyek idéztek elő fontos változásokat.

Általában és lényegileg tehát a leány és a fiú történelmi oktatása okszerűleg *egy és ugyanaz*.

Csak utolsó fokán, a biografikus fokon eltérő: ott lépnek előtérbe a jeles nők életrajzai.

*

Befejeztem — — Ha szép olvasónőim fejtegetéseimmel nincsenek megelégedve: maguknak tulajdonítsák.

Miért vártak többet, vagy mást, mint amennyit, vagy a mit megigértem.

Mondtam, hogy nem szándékom rendszeres, tudományos értekezést írni: csak eszméket megpendíteni.

S ha felfogásomat nem helyeslik? Nem veszem rossz néven: mert magam is azon kezdtem, hogy munkálatom címe helyességében kételkedtem, és e szkepszis — megmondom őszintén — el nem hagyott dolgozatom utolsó soráig.

Ha nyájas olvasónőim e példámat követik, helyesen teszik.

Mayer Miksa.

A GYERMEKEK HAJ-, SZEM- ÉS BŐRSZÍNÉRŐL.*

Mindenekelőtt bocsánatot kell kérnem, ha tőlem a tisztelt társaság netalán tudományos előadást vár, melyre nem készülhettem, mindössze a szóban forgó kérdés gyakorlati megoldásához akarván járulni.

A statisztika tudományos tere ugyanis oly nagy, hogy számba sem véve annak gyakorlati művelését, mely voltaképen hivatalos feladatomat képezi, egy ember által minden ága nem is mívelhető. Kutatásaival a társadalom minden viszonyaiba, a népesség minden rétegébe hatván, minduntalan más, néha rokon, néha nagyon is távol álló disciplinákat érint. Gyakran az általa alkalmazott módszerrel segítségére lehet némileg amaz idegenebb tudományágaknak is, sokszor azonban tőlük kénytelen tanácsot kérni, s vajmi gyakran megesik, hogy a statisztikus merő laikusként áll valamely tudományággal szemben, melynek mégis előmozdításán köteles közreműködni.

Íme saját esetem, midőn a magyar régészeti és embertani társulat körében jut szólanom. Egyedűli mentségem, hogy nem önként tolakodtam ide, hanem egy szíves fölhívásnak engedtem, mely, többre becsülve talán ismereteimet értéköknél, oly téren hív föl cselekvésre, melyen legföljebb a methodus az én dominiumom, a tudomány más szakférfiak küzdőtere.

Tisztelt hallgatóim e díszes körben bizonyára jobban ismerik

* Ezen értekezést *Keleti Károly* úr, az orsz. statisztikai hivatal főnöke, s a statisztika tudományos művelői között európai hírű tudósunk, az «Orsz. embertani és régészeti társulat» folyó év november 30-án tartott ülésében olvasta fel. Fogadja e helyütt is köszönetünket azon lekötelező szivességért, melylyel becses felolvasását igénytelen folyóiratunk rendelkezésére bocsájtotta.

nálam azon sokirányú törekvéseket, melyek az élő ember tanulmányozásával a prehisztorikus embert rekonstruálni, a mai ember leszármazását és ősi typusát megállapítani akarják, melyek a jelen kutatásaiból a múltat, a most fölfedezett leletekből a régen múlt történelmet megalkotni, megmagyarázni iparkodnak és — mint mindnyájan tudjuk — fényes, megbecsülhetetlen, egyre öregbedő eredményekhez jutottak.

De míg az anthropologia például a koponyatanban, egyre szaporodó kranologiai méréseivel a különböző emberfajokat törekszik konstatálni — bár az alkalmazott módszerre, t. i. a mérés mivoltára nézve a német s franczia iskola, fájdalom, megegyezni maig se tudott; addig a statisztikából kiválik a demologia és demografia: mindkettő más-más szempontból az *embert* vevén bonczkése alá és közös téren, t. i. a *tömegészletek* (Massenbeobachtung) terén találkozik, melyet a statisztika legújabb haladása kinál tudományos kutatásokra s a melyen még sok, eddig alig fejtett igazságok kiderítésére lehet kilátásunk.

Az ember testi alkatának tanulmányozása közben nem érhették be a puszta fejmérésekkel; megállapították ugyan péld. a makrocephal és brachycephal ismertető jeleit; de a mérések sokáig alig emelkedtek túl az individualis tanulmányozáson. A mint számosabbak lettek, inkább zavart hoztak a már megállapítottnak vélt typusokba és a rendszer csak azóta kezd mind határozottabban kidomborodni, mióta a tömeges észleletek elfoglalták jogosult helyöket. Még kevésbbé jutottak előre a test többi méreteinek megállapításában; hanem a mindinkább terjedő kutatás és tanulmány közepett nem hunyhattak szemet azon feltünő, de a mindennapi életben ép azért alig méltatott különbség előtt, mely nemcsak egyes emberek, hanem egész vidékek lakóinak haj-, szem- és bőrszínében nyilvánul.

Nem az egyéni látást értem itt, mely, úgy látszik szívében dönti el annak idején, vajjon a népdal vagy költő dicsőítette bogárszem meg szöghaj szebb-e mint a kökényszem és arany fürt! Egyéni nézet, midőn *Heine*, túl első ifjúságán, még egyszer kivánna szeretni és rajongni és felkiált:

Doch eine Blonde müsst' es sein
Mit Augen sanft wie Mondenschein,
Nicht gut bekämen mir am Ende,
Die wildbrünetten Sonnenbrände.

Az se dönt, hányan rajongtunk annak idején a franczia regényíró «le teint créole» és «les chevaux du blonde doré» remek leírásán; de hogy sokakat érdekelt a haj és főleg a szem színe, tanúsítja *Mirza Shaffy* egy ismert kis költeménye, mely magyar fordításban körülbelől így hangzik:

Be ravasz szem,
A szürke szem!
De a barna meg veszélyes,
Gyakran csalfa és szeszélyes
Hűséggel jár
A kék szempár,
De fekete szem villogása
Sötét mint isten sorsjárása!

Itt azon sokkal prózaibb tény áll előttünk, mely az emberek külszíne különbségében napról-napra szemünkbe ötlik.

Bármely jelenség, akár az emberben, akár a társadalomban, ha tömegesen nyilvánúl, bizonyos alap-okra, mondhatnók törvényre vezethető vissza, melyet sokszor ki nem deríthetünk ugyan, de a melynek fölismeréséhez közelednünk lehet, ha az illető jelenséget szakszerűen kutatjuk és tanulmányozzuk.

A németek az ősgermán typust szőkehajú s kékszemű, világos arczbőrű honfiaikban akarják fölismerni. Mégis kénytelenek voltak bevallani, hogy majd époly sűrűn, mint a hogy jelenkezik bizonyos ősrégi német vidékeken a szőkeség, jelenkezik más, nem kevésbbé német tájakon a szürke és barna szem, a barna és fekete haj, sőt jelenkezik a legnagyobb vegyülékben oly vidékeken is, melyeket általán világos bőrűeknek véltek jellemezhetni.

Ennek végére kivántak járni kiváló tudósok, mint *Fraas, Virchow, Lindenschmit* és többen, s a német anthropologusoknak 1872-ben Stuttgartban tartott ülésében azon javaslatot tették, hogy a koponyastatisztika számára megalkotott bizottság eszközöljön egyszersmind fölvételeket, a testi magasságon kívül, a

haj, szem és bőr színe iránt is ; mert csak így lesz kapcsolatban a koponya alakjával, a néptypusnak teljes képe megszerezhető.

Ez észleleteket az egész népességre ki nem terjeszthetvén, egyelőre az iskolás gyermekeknél és a katonakötelezett egyéneknél kivánták érvényesíteni. Utóbbi irányban e kutatások még nem igen haladtak előre; hanem annál több eredményre vezettek az iskolákat látogató gyermekekkel eszközölt ezen somatologiai tanulmányok.

A német anthropologiai társulat 1874-ben indította meg a fölvételeket, 1876-ban pedig a Jenában tartott VII. ülésben *Virchow* már a teljes eredményt mutathatta ki nemcsak számszerint szerkesztett táblázatokban, hanem igen érdekes kartografiai rajzokban is.

Az anyag se nem elég régi, sem eléggé ki nincs még használva, de nem is elég terjedelmes arra nézve, hogy biztos, megtámadhatatlan következményeket lehetne reá építeni. A fajtypus e fölvételek által sem nyilvánult elég pregnánsan, mi, tekintve az ezredéves fajkeverékeket, nem is csodálható. Még ma majd mind hypothézis, mit e tanulmányok eredményeire építeni lehet. A szőke *german őstypust* ugyan el nem ejtették, hanem a barnábbat, hol *kelta*, hol *liguriai*, hol *római* befolyásnak s leszármazásnak tulajdonították, újabban meg épen *finn* rokonságnak róvják fel, vagyis a barnavegyületű német népességnek finn ősöket akarnak oktrojálni.

Egy azonban máris konstatálva van, az t. i. hogy a régi nagy népvándorlási útvonalaktól, a nagy folyamok völgyeitől távolabb eső népesség konstánsabb szőkeségű, mint e vándorlási erek barnább s vegyesebb népessége, s hogy a barnák közt szőke, a szőkék közt barna szigetek tűnnek föl, melyeknek magyarázatát adni még nem tudják ugyan, de a melyeknek puszta létezése is újabb ingert ád a kutatásokra.

Nagyobb és biztosabb alapot e tanulmányok akkor fognak nyerni, ha a politikai geografia egyes határain túl terjednek a statisztikai fölvételek. Németországon kívül 1879-ben már Svájcz 21 kantonjából is szereztek volt adatokat és onnan át akarnak

csapni a szomszéd Tirolba, hol a svájcziakhoz hasonló eredményekhez remélnek juthatni; de Ausztrián kívül a mi közreműködésünkre is számítanak, hogy a népvándorlások egyik főszínhelyét az egész Dunavölgyét bírhassák egyenlő fölvételek alapján, egyenlően kartografice kimutatva.

Mielőtt e téren való teendőinkre térnénk, *Virchow* nagy munkáját mellőzve, mert ép nagy alkotásánál fogva azt még befejezetlennek kell tartanunk, egy másik, hasonló alapon készült, bár szűkebb határú, de nem csekélyebb érdekű munkát kell megemlítenem. Származik pedig ez egy köztünk is jól ismert német tudóstól — mert az 1876-diki nemzetközi kongresszus alkalmával nálunk volt — t. i. Dr. *Mayr György* a bajor statisztikai hivatal volt főnökétől, ki jelenleg Elszasz-Lotharingia államtitkára.

Mayr ugyanazon alapon, melyet a német anthropologiai társulat említett bizottsága állapított meg, kezdte az anyag összeállítását. Kutatásainak eredménye, mely a bajor összes iskolába járó 841,000 gyermek közül 760,000-re terjed, fővonásaiban a következő:

Az összesen fölvett gyermekek közül

világos szemű	66%
sötét szemű	34%
szőke hajú	54%
barna hajú	46%
a *szőkehajú* közt	38% kék szemű
	39% szürke szemű
általánosan világos szemű.	77%
barna szemű	23%
a *barnahajú* közt	22% kék szemű
	34% szürke szemű
általában világos szemű	56%
barna szemű	44%

Azon erősen észlelő és kritikai tehetséggel, mely e jónevű statisztikus munkáit általában jellemzi, érdekes észrevételeket tesz.

Amaz említett különféle szőke s barna szigetekre ő is akad, ő is konstatálja a nagyobb folyammenték sötétebb lakosságát, de konstatálja azon kívül a városi lakosoknak is nagyobb arányú barna vegyülékét még oly vidékeken is, melyek abszolut szőkéknek mondhatók. Nem lévén eléggé történelmi szakférfiúi, prehisztoriai hypothézisek felállítására nem merészkedik, hanem megmaradva a modern statisztikus szerényebb álláspontján, szociologiai és fiziologiai állításokat koczkáztat. Legelőször a zsidók befolyására gondol, kikről tudvalevő, hogy városokban nagyobb számmal tömörülnek; de a bajor városokban a zsidó alig egy per millét képezvén az összlakosságnak, e gondolatot legott kénytelen elejteni. Különben a zsidók közt a

szőke csak	30%
barna	50%
fekete	20%
tehát sötét	70%

Tudva azt is, hogy a vidéki népesség beözönlése a városokba korunknak egyik feltünő, de a kereseti viszonyokból magyarázható ténye, azt is tudja, hogy a városi lakosság szaporodása mégis a közelebb környéktől ered s így annál csodálatosabb, mert szolgáltat az erősen szőke környék, városba gyűjtve mégis barnább vegyüléket, miután vidéken a szőke 54%-a, városban csak 49%-a az összességnek.

A nélkül, hogy t. hallgatóimat szerző által kimutatott e sokféle viszony bemutatásával, avagy számos föltevéseinek egyenkénti felsorolásával fárasztanám, minők talán a kevesebb levegőnek, az erősebb hústápláléknak stb. befolyása legalább a hajszínezetre, csak egyik legérdekesebb hypothézisét említem föl, mely szerint a sötétebb színnek mind hajban, mind szemben való terjedését olykép véli magyarázhatni, hogy a kétféle szín reprodukcziós ereje nem egyenlő s hogy kétféle haj- és szemszínű szülöttnél a gyermekek inkább a sötétszínűre ütnek.

Ily állítások, a mily érdekesek talán önmagukban, természetesen alig emelkednek az állítás értékén túl s bebizonyíthatók csak

úgy volnának, ha a gyermekek haj- és szemszínének fölvétele alkalmával szülőiknek e tulajdonai is kutattatnának, mit, hogy közel jövőben bekövetkezhetnék, szerző maga sem meri reméleni.

Ideje azonban, hogy azon teendők vázolására térjek, melyek e tekintetben mi reánk várnak, s a miknek köszönhetem épen, hogy e tisztelt társaság körében megjelenhettem.

A német kutatóknak főtörekvése — mint már említettem — és e törekvésök méltánylandó is, hogy tanulmányaik nagyobb térre terjedjenek, hogy nevezetesen az egész Dunavölgyet is felöleljék, s így Ausztriára és Magyarországra vethessék szemöket. Gróf *Wurmbrand-Gundaker* a delegációk utolsó itt ülésezése alkalmával fejezte ki velem szemben e kívánságot és épen a magyar országos régészeti és embertani társulathoz fordult, hogy az ügyet ez kezdeményezze, a statisztikai hivatalra meg annyiban apellált, hogy ez a beszerzendő anyag földolgozását vállalná magára.

A mi ez utóbbit illeti, erről örömmel kezeskedhetem e t. társaságnak, hogy a legszívesebben vállalom el tisztviselőim nevében is azon nem csekély munkát, mely hivatalomra ez által háramol; de a tudomány szolgálatában állván mindannyian, csak kötelességet teljesítünk, ha oly problemák fejtegetéséhez iparkodunk járulni mi is, melyeknek horderejét ma talán még meg sem itélhetjük, bár nincs kizárva azon lehetőség sem, hogy hiába fáradoztunk s hogy a kiderítendő eredmény nem fog arányban állani a reáfordított munkával.

Nem szabad ugyanis szem elől tévesztenünk, hogy Németországban leginkább a nagy germán fajt akarnák minél hatalmasabban kitüntetni. Nem tagadhatják ugyan — hogy tovább visszafelé ne menjünk — a római befolyást, a latin fajokkal való keverést, a régi szláv eredetet stb., de minderre kevesebb súly esik, mert a mai fajkeverék mégis csak csekély mérvben érvényesül ott.

De már Ausztriát, még inkább pedig hazánkat tekintve, itt már sokkal újabb korú, mondhatni, még napjainkbeli a folytonos fajkeverés, az alapfajok is számosabbak, elütőbbek egymástól, lakhelyeik hol érintkeznek, hol hatalmas ékek által vannak egymástól

elválasztva; azontúl a haj, szem és bőr színén kívül egyéb oly typikus jellegeket tüntetnek föl, melyek egyelőre számba nem vehetők — úgy, hogy itt nagy eredményt alig várhatnánk.

Az sem felejthető el, hogy Törökországon kívül hazánk volt a népvándorlásnak mintegy utolsó színhelye, hogy századokon át az ország hol kisebb, hol nagyobb részét idegen hódító bitorolta, mikor Németországban, például, már megállapodott viszonyok léteztek és — előre láthatjuk, hogy itt a szőke haj és kék szem, a barna szem és fekete haj stb. vajmi kevés eligazodást fog nyújtani.

És mégis meg kell a dolgot indítanunk. Tudományos kutatásról van szó. «Noblesse oblige» ez ránk nézve is áll s áll ma inkább, mint valaha, midőn nehány túlbuzgó hazánkfia tapintatlansága folytán oly könnyen ránk olvasták a babárságot s a tudományos haladás iránti érzéketlenséget, mintha határainkon megállt volna a kultura s közibénk hatolni az nem tudna.

Németországból kerülvén továbbá az indító és az ily nagyobb idővel egész Európára terjedő művelet összehasonlíthatása is nyomván a latban, az ügy gyakorlati keresztülvitelét úgy látom legczélszerűbbnek, ha teljesen a német mintához ragaszkodunk és egyelőre se többet, se kevesebbet ne akarjunk fölvétetni, bármenynyire ösztönöznének sajátos viszonyaink bővebb, de nehezebben is megbírható adatgyűjtésre.

Leghelyesebbnek látnám, ha a tisztelt társulat indokolt föl-terjesztésben a közoktatásügyi miniszter úrhoz fordulna, fölkérvén őt, hogy az eredeti adatgyűjtést rendelje el valamennyi elemi és középiskolában.

Ez alkalommal be is lehetne mutatni a mintát, mely szerint a fölvétel eszközöltetnék és a mely a német eredeti szerint eléggé egyszerű, ugyanis:

Minta

Iskola (népiskola, gymnasium stb.) .... a tanulók száma ..... köztük zsidó ...

					Összes szám	Köztük zsidó
1.	kék	szem,	szőke	haj, fehér bőr .		
2.	»	»	barna	» » » .		
3.	»	»	barna	» barna » .		
4.	szürke	»	szőke	» fehér » .		
5.	»	»	barna	» » » .		
6.	»	»	barna	» barna » .		
7..	»	»	fekete	» » » .		
8.	barna	»	szőke	» fehér » .		
9.	»	»	barna	» » » .		
10.	»	»	barna	» barna » .		
11.	»	»	fekete	» » » .		

E sokféle kombináczió onnan ered, hogy a kék, szürke és barna szemet, valamint a szőke, barna és fekete hajat mindenütt összevethessék a fehér- és barna arczbőrrel, pedig ez utóbbi — mint a kész munkálatokból is látszik — vajmi nehezen volt konstatálható és még kevesebb eredményt tüntetett föl. Mayr munkájában például 85% volt a világos és csak 15% a sötétebb vagy barnabőrű gyermek.

Azontúl hiányzik több színezet, mely — mint a bajor fölvételek s az azokon tett megjegyzések is bizonyítják — gyakran erős kételyeket támasztottak a lelkiismeretesebb tanítókban az iránt, kit hova sorozzanak. Ilyen a rőt vagy veres, mely ma épen divatos is, ha jól tudom, sőt még a fehér haj is, bár ezt inkább lehet a szőkék közé sorolni, kivéve az albinókat. Ilyen továbbá a zöldes szem, mely sem a kékhez, sem a szürkéhez s még kevésbbé a barnához számítható.

De még a fölvételi minta sem felel meg a statisztika mai technikájának. Ma ugyanis ez annyira haladt, hogy a *fölvételi mintákat* az *összefoglaló mintáktól* határozottan meg lehet különböztetni. A bemutatott minta ily összefoglaló (Concentrations-Formulare) és elég bajt okozhatott a német tanítóknak.

Fölvételi mintának sokkal inkább felelne meg az egyszerű

számláló lap, és azt határozottan ajánlanám is, főkép ha a földolgozás a statisztikai hivatalnak esik osztályrészül, a hol úgyis nagyobb munkaerővel, könnyebben vonható ki az ősanyagból a statisztikai eredmény.

Ez esetben a minta így szólna:

Az *iskola* neve .....
az *osztály* száma .....
Az illető (fiú- vagy leány-) *gyermek*
szemének színe .....
hajának szine .....
arczbőrének színe .....

Jegyzet: Szemre: *kék, szürke, barna, zöld.* Hajra: *szőke, vörös, barna, fekete.* Arczbőrre: *világos, sötét* szó használandó.

Ilyen egy-egy lap minden gyermek után volna kitölthető s a tanítónak a kitöltésnél, osztály és iskola szerinti csomagolásnál, az iskolafelügyelőnek pedig valamennyi iskola anyagának begyűjtésénél és felküldésénél egyéb dolga nem akadna.

Igaz, hogy a statisztikai hivatalra annál nagyobb munka várna, mert a legutóbbi kimutatások szerint

15,715	népiskolában	1.644,803	tanuló
238	óvodában és gyermekkertben .	23,251	»
148	gymnasiumban	32,019	»
34	reáliskolában	5,809	»
27	egyéb középiskolákban	1,443	»
16,162	Összesen . .	1.707,325	tanuló jár.

Így tehát k. sz. 1.700,000 lappal akadna dolgunk; de tekintve, hogy az ily lapok kezelése végtelen egyszerű és gyors, hogy a különböző kombinácziók így eszközölhetők legkönnyebben és legbiztosabban, a rendszer előnye világos. E rendszer mellett azontúl a nélkül, hogy a fölvételt nehezítenők, egy-egy adattal többet is lehet fölvenni, ha a fiú- és leánygyermekek lapjait különböző színűvé teszszük, s így a két nemet külön kimutatjuk. Miután pedig az iskolai osztály megjelölését is nyerjük, a gyermekek korára is inkább következtethetünk és egy adattal többet

kapunk arra nézve is, mennyivel sötétül a haj a korral, mi a nagy számok százalékaiban okvetlenül ki fog tűnni.

A kimutatásnál lehető kis kerületekre kell szorítkoznunk, ha a különbségeket tényleg ki akarjuk tüntetni, mert ha például csak megyék szerint mutatjuk ki a skálát, az ellentétek el fognak mosódni s a tényleges viszonyok képét nem nyerjük.

E tárgyra nézve végül még föl kell említenem, mit talán előbb kell vala tennem, mért vannak a bajor fölvételekben és mért lesznek nálunk is a *zsidók* külön kitüntetve?

Összes nagy népvegyületünkben és főleg hazánk számos nemzetiségeinek több-kevesebb összekeveredésében a zsidó az egyedül konstáns faj, mely már vallási szabályainál fogva más nemzetbeliekkel soha össze nem házasodott. Így ez jó korrektivumul fog szolgálni, hogy netaláni következtetéseinkben túl ne csapjunk a mértéken; mert a konstáns faj színvegyülékeinek százalékai vigyázatra fognak inteni a többi fajokra és nemzetiségekre nézve, hogy túlhamar typikus embereket ne akarjunk e nehány adatból konstruálni.

Előttem ugyanis, a nélkül, hogy somatologiai tanulmányokkal eleddig valami behatóan foglalkoztam volna, az országnak s lakosságának csak közvetlen ismeretéből is úgy rémlik, mintha valamint a test alkotására, úgy a szem- és hajszínre is, a fajbefolyásokon kívül a helyi éghajlatnak s a lakhelyek tengerfölötti magasságának is volna befolyása.

Erre látszik legalább utalni a hazánk délkeleti bérczein lakó magyar faj, erre a Kárpátok északkeleti vonalán lakó szlávok.

Ha a tisztelt társulat megindítja az ügyet a közoktatásügyi miniszter úrnál, méltóztassék őt fölkérni, hogy lépjen érintkezésbe a statisztikai hivatallal és én a szükséges utasítások szerkesztését s a nyomtatványok kiállítását szívesen magamra vállalom.

Ekkor pedig óhajtanám, hogy az eredeti adatgyüjtés minél közelebb essék a jövő január elején végrehajtandó népszámláláshoz. Az itt nyerendő adatok ugyanis kiterjedvén a *korra* és — ha nem is a nemzetiségi, de legalább ennek egyik legfő ismervét képező adatára — a *nyelvre*, több összevetést lehetne tenni egy és ugyan-

azon időre eső adatokkal számos irányban. Nevezetesen Erdélyről remélem, több nemzetiség közé ékelt oláhjaival is, hogy gazdag tárháza lesz az ez iránybeli kutatásoknak.

Vajon a hunok és avarok nyomaira fogunk-e akadni, nem merném eleve állítani. De oly szakavatott tudósaink, mint például *Hunfalvy Pál*, ki egyaránt otthon van az anthropologiai kutatások terén, mint a hogy biztosan kezeli a prehisztoriai és történelmi ismereteket s a hogy érdekesbnél érdekesb eredményeket tud kimutatni a nyelvészet terén, majd útbaigazít ez irányban is.

Ha pedig majdan kész és feldolgozott anyaggal fogok a tisztelt társulat elé lépni s egy tudományos kutatás eredményével fogunk Európa térképén nyugathoz csatlakozni, gondom lesz reá, hogy tudós szomszédaink a kék- vagy szürkeszemű meg szőkehajú székelyt valahogy össze ne keverjék szintoly szem- és hajszínezetű tótjainkkal, valamint hogy kellőleg ki legyen mutatva színeiben is azon nemes faj, melyről a népdal zengi, hogy:

Se nem szőke, se nem barna
Az igazi magyar fajta!

Keleti Károly.

NYELVÉSZETI LEVELEK.

*2. A nyelvnek történetéről.**

A nyelvészet történeti tudomány. Mert *a nyelv folyton változik*, s a nyelvész éppen ezeket a változásokat kutatja, magyarázza s fölhasználja arra, hogy bennük az emberi gondolkodás történetét, fejlődését földerítse, mert — mint egy német nyelvész kifejezi s mint később példáink is mutatni fogják — „*szavaink története egyúttal fogalmaink története*".

Hogy a nyelvnek története van, hogy kifejezéseink szakadatlanúl bizonyos hatásoknak s azért változásoknak vannak kitéve, arról könnyű lesz meggyőződnünk. Csak olvasnunk kell régibb íróinkat, hogy a mai nyelvszokástól eltérő dolgokra akadjunk; pedig az irodalmi nyelvben — melyre ezúttal szorítkozni akarunk — a változás még legcsekélyebb, mert ezt az irodalmi hagyomány örökíti át egyik írói nemzedékről a másikra.

De csak olyan írókat kell néznünk, a kik pár évtizeddel ezelőtt írtak, s már is nem ritkán találunk olyasmit, a mit mai író nem úgy írna. Petőfi például, ha több teremről szól, azt mondja: *teremek*** a tárgyesetet pedig így képzi: *teremet*. Ha ma írna Petőfi, már így alakítaná e kifejezéseket: *termek, termet*. És miért mondjuk ma így? miért rövidültek meg azóta ez alakok egy szótaggal? Azért, mert egyéb hasonló hangzású szavakból is ilyen röviden képezzük a többes számot, p. a *verem* többese *vermek*, a *körömé körmök*, a *kérelemé kérelmek*, az *álomé álmok*, a *malomé malmok*; a *selyemből selymet*, az *ürömből ürmöt* alkotunk, nem pedig

* Az első közleményt l. folyóiratunk IX. számában II. kötet 186. és követk. lapokon.

** Így írta még Jókai is 1848-ban, Vadon Virágai II. 191.

selyemet, ürömöt. Öntudatlan és akaratlan rájár a nyelvünk e nagyszámú szók hasonlóságára, midőn a *terem* többesét vagy tárgyesetét képezzük, s azért ma *teremet* ép oly kevéssé mondunk vagy írunk, mint *selyemet.* És lehet, hogy utódaink már fél század múlva ép oly kevéssé fognak *örömöt* is mondani, hanem helyette *örmöt,* mint néhol valóban már is mondják.

Vagy vessünk egy tekintetet Vörösmartyba. Nála az elhagyott anya így eseng:

«Oh jertek ölembe gyermekeim,
Míg el nem apadnak hév könyeim.»

Ma így írná: *hő könyeim.* Mert ma a *hév* alak elavult s csakis egy értelemben használja mai irodalmi nyelvünk: akkor mikor képes beszéddel a szív melegéről, a lelkesedés hevéről szólunk, p. *„nemes hévvel szólott“*; a nap, a kályha hevét ma csak *hőnek* mondjuk, és mindig így rövidítjük a szót ha jelzőül használjuk, akár sajátképi, akár átvitt értelmében, ha p. a hő napsugárról, a hő könnyről, a hő érzelemről beszélünk. — Ma tehát különbséget teszünk a *hév* és *hő* közt, pedig az utóbbi csak rövidítése az előbbinek s a kettő ép úgy azonos mint példáúl a *szív* és a *szű,* a *hív* és a *hű, mív* és *mű, lév* és *lé, szarv* és *szaru.* Érdekes hogy legújabb irodalmi nyelvünkben szintolyan különbség fejlődik a *hamv* és *hamu* közt: az utóbbi jelenthet akármiféle hamut, de az előbbin most inkább csak a holtak hamvát értjük; p.

„Ott a válasz
Hamvval írva homlokodra:
Emlékezzél rá, hogy meghalsz.“ *Vajda* Kis. Költ. 149.

Megtörténik egyébkor is, hogy egy-egy szónak kétféle kiejtése van s hogy a két alakot idővel meg is különbözteti a nyelv s egy vagy más okból két külön fogalmat fűz hozzájuk. — De lapozzunk tovább Vörösmartyban.

«S míg soknak élete
Menik meg csolnakán» („Árvízi hajós“)

Ezt a *menik* igét ma már nem használjuk, csak származékait: *menekül, menekszik, menedék, menteni.* Igaz, hogy Vörösmarty korában sem használták már, s a kifejezés a régi nyelvből volt véve, a mely p. a régi verses Katalinlegendában is így szól: „Keresztyének meg-

menének". A költők élnek néha azzal a szabadsággal, vagy a verstől kényszerítve, vagy azért, hogy a régi tartalomnak megfelelő régies színezete is legyen a költeménynek. Mesterileg utánozta Vörösmarty a régi nyelvet a „Tündérvölgy" című kis eposzban. Arany megértésében is nem ritkán rászorulunk egy kis nyelvtörténeti ismeretre, mert ő is régi kifejezéseket elevenít föl, mikor ilyeneket ír p. a Toldi Szerelmében: „Volna fiam bár, vagy rokonom *vérint*". „Vajda egyik résszel indúla *keletté*." „S kimene *országgá* a nagy parancsolat." „Hirdessen *országul* királyi kegyelmet." „Rossz jelnek *alítá* [vélé], hogy nem ada választ." „Rohannak a hídra csunya *hátat adván*."

Csak egy pillantást vessünk még Vörösmarty költeményeibe, még pedig a Szózatba:

A nagy világon *e kívül*
Nincsen számodra hely.

Ma azt mondanók, de már Vörösmarty is azt mondta, ha prózában szólt: *ezen kívül* nincsen számodra hely. Régente azt mondták: *e kívül*. A múlt században Faludi még így irt: *szem-kívül vagyon*. A XVII. században még csakis így szóltak: „Csak *az ösvény kívül* botorkázik Kalauz," „a ti *szentírás kívül* való sok traditióitok" (Pósaházi). Így a XVII. században Illosvai, az első Toldi írója: „*az város kívül*" = a városon kívül; és Decsi, az első Sallustius-fordítónk: „*azok kívül*", „*azok az helyek kívül*". — És vajjon mért avult el ez a kifejezésmód? mért beszélünk most így: *azokon a helyeken kívül, a városon kívül, az ösvényen kívül?* A változás itt is, mint fönt a *termek*nél, más hasonló kifejezések kedveért történt. Ma nem mondjuk — mint a XVI. sz. elején mondták * — hogy *sátor fölül* van valami, hanem: *sátoron fölül van, Szegeden alul, a kerítésen belül*. Tehát *a kerítésen kívül*, és nem «a kerítés kívül»; s ennek a régibb, rövidebb szólásmódnak mai napság csak egy-két maradványa közkeletű: *rend-kívül, kétség-kívül*. Az ilyen fönmaradt régiességet a mai nyelvszokáshoz képest kivételeknek nevezzük, de látjuk már most, s visszatérünk még többször is erre, hogy a kivételek nem csak az iskolás gyerek gyötrésére valók, hanem hogy

* Jordansky codex.

érdekes és tanulságos hagyományok lehetnek a régi nyelvből, nem kevésbbé érdekesek, mint a várromok és templomromok, melyek még szemünk elé idézik a régi korok szellemét.

Közbevetve nem lesz érdektelen megjegyeznünk, hogy az imént látott kiegyenlítésben a királyhágontúli beszéd még tovább ment: ott nem csak azt mondják, hogy „a házon alúl és fölűl, a házon belül és kívül", hanem azt is hogy „*a házon elül vagy hátul*" áll vagy történik valami; „*magamon hátúl*" ott annyi mint nálunk „magam mögött"; s az erdélyi Brassai például a névelőről azt írja, hogy „rendszerint *elől* áll a *néven*, de *hátul* a rumun nyelvben".

Ha most az újkori írókon túl visszamegyünk a régibbekre, minél hátrább megyünk az irodalomban, annál több különös, ránk nézve idegenszerű szót és szólást találunk. A múlt századból mindnyájunknak kezében forog Mikes Kelemen, legszeretetreméltóbb prózaírónk. Ha Törökországi Leveleit olvassuk, mintha egy kedves házibarátunk csevegéseit hallgatnók, a kit már évek óta megszoktunk és szeretünk. Mégis — itt ott egy-egy különös hang, egy-egy szokatlan kifejezés megakaszt bennünket egy pillanatra. Fölnyitjuk például kedves könyvünket ott, a hol a XCI. levél kezdődik, s ezt olvassuk:

„Hol *jársz* édes néném? Mért *mentél* Paphlagóniába? Olyan nagy dolgok történnek Konstancinápolyban, s *ked ott nincsen*; hogy lehet a? Hogy merték letenni a császárt, és mást tenni helyébe *ked hire nélkül*? Ezek pedig mind megtörténtenek. Hihető hogy másképen lett volna a dolog, *ha ked jelen lett volna*".

Nem különös, hogy szeretett „nénékáját" *kegyed*nek szólítja és mégis tegezi? Azt tanúljuk a nyelvtanban, hogy «a beszélő az első személy, a megszólított a második, a kiről szólnak a harmadik». Hogyan van mégis, hogy a kit beszédében is meg akar az ember tisztelni, arra, ha hozzá szól is, az igének harmadik személyű alakját alkalmazza? hogy van az, hogy ilyenkor nem mondja az ember pl. azt hogy „*kérlek jöjj*", hanem: „*kérem, jöjjön*"? Mikes levelei megadják rá a feleletet. Még a XVIII. század elején tegeztek mindenkit, csakhogy az idegenekhez, föllebbvalókhoz stb. udvariasságból nem a *te* szót intézték — mikor ki kellett

tenni az alanyt — hanem pl. a „*kegyelmed*“ vagy „*te kegyelmed*“ kifejezést. Ezt később mindig oda értették a mondathoz s akkor természetesen mindig harmadik személyű igét használtak a második helyett. De a XVI. XVII. század leveleiben még mind csak ilyeneket olvasunk: „Én, valamennyiszer onnan az uram levelét ide *küldted*, mindenkoron azon embertűl írtam én az én uramnak, azért *te kegyelmed lássa*, hova lettek: im mostan is küldtem, *te kegyelmed* küldje Csapodban“. „*Te kegyelmed tudjon* minket és mind *fiaiddal* és *leányidval* és egyébb *árváidval* egészségben lennünk, de mely igen kévánom *élted*, azonképpen kévánnám az én gyermekimvel *megszabadúlásod az te atyádfiával*“ (azaz testvéreddel). *

Pázmány Péter a magyar irodalmi köznyelvnek egyik megalapítója. Ha munkáit olvassuk, egészben véve csak úgy megértjük, mint akármelyik mai prózaírónkat. Itt-ott azonban előadását egy-egy oly kifejezés fűszerezi, melyet mai nyelvünk ismerete csak félig magyaráz meg, félig pedig ki kell találnunk értelmét. Lássunk csak Kalauzából egy adomát a félig vagy egészen elavult szók és szólások föltüntetésével s az ő helyesirásával:

„Úgy bánnak ezek a szegény községgel, mint amaz Udvari tréfás ember, ki magát *Kép-iróvá tette volt*: ** és egy Faluban a fizetést fel-vévén *bé-rekeszkedett* egyeműl a Szentegyházba, mellyet meg kel vala festeni. A' Polgárokkal jól tartatván magát, semmit nem *irt*. *** Egy-néhány napi henyélés-után, tudtára adá a községnek, hogy *véget ért munkájában*: azért, *néki nyitván* a' Templomot, mutogatni kezdé a fejér kőfalon *(hogy már)* † a' képeket, mellyek ot nem valának, és hogy az emberek ne itílnék őtet tréfás czigánynak, el-hiteté *véllek*, hogy ezeket a szent Képeket senki nem láthattya, *valakinek* felesége nem jámbor. Hogy azért a' szegény község gyalázatba ne hozná feleségét, *ki-ki mind* azt tetteté, hogy jól láttya a mit nem látot; és a' Képek szépségét csudáltatta.“

Szintén elavult vagy legalább másjelentésű szavakat olvasunk a «Kalauz»-nak következő mondataiban: „Az egek felé igyenes fölserdűlt *állapatot* a végre adott Isten“ az embernek stb. „A sz. háromságról sok alkalmatlan vélekedéseket hintegetett, melyeket

* Szalay, Négyszáz magyar levél a XVI. szból: VI. VII. sz.
** Képirónak tetette magát.
*** Festett.
† = Mintha bizony ott volnának.

általság csak hallani is". „Pán Péter nevű embert sok igéretekkel *arra doblottak*, hogy Mauritius herczeget orozva megölje". „Magokat úgy viselték, mint most *a római pápához hallgató* katolikusok". „Emlékezvén ama vízről, mely a híveknek adott malasztot *jegyzi*", azaz jelenti. „A ki okos, ne *szerencséltesse* üdvösségét, hanem ahhoz ragaszkodjék, a mi bátorságosb és a mibe mindnyájan megalkosznak", azaz ne koczkáztassa. „Találtatnak *vélte*, kik ezzel a nagy szabadsággal nem élnek", azaz elvétve, néha. „Ihon, abba veti Julianus a dolog fundamentomát, hogy az egyszer adott hit ellen *nem vethettek frigyet* a törökkel". „Miképpen azért térdre esünk, *süveget vetünk Isten tisztességére*".

Ezen esetek sokszor olyanok, hogy nagyon bajos megmagyaráznunk, a nyelv miért hagyta el idővel az egyik kifejezésmódot s miért kapta föl a másikat helyette. De az elül fejtegetett dolgokban láttuk, hogy sok esetben igenis meg tudjuk mondani az okát s látjuk a rúgókat, melyek a nyelvet lassan, de folyvást változtatják: néha az analogia, máskor épen ellenkezőleg a megkülönböztetés ösztöne, ismét máskor meg másféle okok, melyeknek hatását következő leveleinkben lesz alkalmunk megfigyelni. De éppen ezek a nyelvtörténeti változások teszik lehetővé, hogy megleshessük az emberi ész rejtett működését, s hogy megfigyelhessük éppen ott, a hol legközvetetlenebb módon, legőszintébben nyilatkozik: a nyelvben, a szavakban és szószerkezetekben.

Jövőre kissé tágítani fogjuk nyelvtörténeti látókörünket, túlmegyünk a nyomtatott irodalmon s egy pillantást vetünk legrégibb nyelvemlékeinkre, kivált az első összefüggő nyelvemlékre: a híres Halotti Beszédre.

Simonyi Zsigmond.

NŐKRŐL A NŐKNEK.

Szász Károly «Salamon» cz. történeti költeményének nőalakjai.

Napjainkban már igen sok befolyásos tényező munkál a tekintetben közre, hogy az ember fizikai és szellemerkölcsi erejét kifejthesse. S e törekvésben kétségkívül kiváló, elsőrendű segédforrások: az anya, az iskolák, az egyház és végre a tapasztalat által nyújtott nevelés. Azonban e négyféle nevelésfajhoz még egy újat, egy ötödiket is csatolhatunk. Ez az új művelődési tényező nem olyan, melyet a legtöbben nem ismernének már; nem is olyan, a mely az említett nevelésfajok akármelyikét kizárná: hanem olyan, mely mindeniknek kiegészítő részét képezi, mindeniket élősegíti és megvilágosítja. Olyan tényezője ez a nevelésnek, melyet mindenek felett az tesz igen sikeressé, hogy enmagunk adhatjuk meg enmagunknak.

E jelzések után alig is szükséges megneveznem, hogy a művelődés ez új faktora alatt a *hasznos könyveket, folyóiratokat, jól szerkesztett lapokat, és azok olvasását értem.*

Jól tudom, hogy a mi törekvő országunkban alig van tűzhely, melyben egyik-másik jeles költőnk avagy írónk szellemes műve olykor-olykor föl ne melegítné a szívet, föl ne derítné a búsongó kedélyt és munkára ne edzené a megfáradt erőt. Ámdé a terjedelmesebb és szerkezetöknél fogva több odaadó figyelmet igénylő költemények még nem részesülnek oly megérdemelt pártfogásban, a milyet költői és tartalmi becsöknél fogva valóban várniok lehetne. — S épen ez a körülmény ösztönöz engem arra, hogy elbeszélő költeményeink közől néhányat e helyen akként mutassak be, a mint ez egyes költői művek nőalakjai a nő olvasóközönség figyelmét megérdemlik.

Ezt a czélt tűzve magam elé, abban a nézetben vagyok, hogyha e nagyobbszabású műveket is beszélgetéseink tárgyaivá teszszük, az által elhintettük az érdeklődés magvait, a melyek könnyen eshetnek oly talajba, a melyben gyümölcsöző tenyészésöket semmi sem akadályozza.

Első alkalommal Szász Károly „*Salamon*“ című történeti költeményéről szólok. És ezt nem azért teszem, mintha azt tartanám az ilyfajta költemények közt a legkitűnőbbnek; hanem azért, mivelhogy úgy nemzettörténelmi és mondai alapja, valamint tiszta népies s mégis művészi előadása egyiránt kiváló mértékben megérdemlik, hogy ez a mű is közkézen forogjon.

Szász Károly ép úgy nem nevezte munkáját *népies eposznak*, mint Arany János nem az ő Toldiját. Pedig, ha igaz az — a mit kétségbe sem lehet vonni — hogy a népies eposz sem több, sem kevesebb, mint „*a régmúltból vett oly nemzeti események és hangulatok megtestesítése, melyek még élnek lelkünkben*“: úgy Szász Károly e művét is odasorolhatjuk a népies mű-époszok közé.

E kifejezést *népies mű-éposz* nagyon meg kell figyelnünk, hogy össze ne téveszszük az úgynevezett *naiv époszszal*. A kettő között ugyanis lényeges a különbség, habár egy országútján haladnak is a költés világának. A naiv-époszt maga a nép teremti, mint a mesét vagy népdalt és sokszor századokon át alakítgatja, csinosítja, szépítgeti, felfogásához idomítja, mint a vőfélyek a lakadalmi verseket. A mű-époszt azonban csak egy ember készíti. S megtörténik, hogy némelyik mű-éposz úgy tárgyára, mint nyelvbeli alakjára annyira távol áll a nép felfogásától, hogy abban gyönyörködni egyátalán nem bírna. Ilyen például Vörösmarty «Zalán futása» című remek mű-éposza, mely élvezetes lehet bármely magasabb műveltségű, irodalmilag képzettebb emberre nézve, de megérthetetlen a nép előtt. S viszont vannak mű-époszok, melyeket megkedvelhet a legnaturalisabb elme és kedély is, mivel azok ismert mondákból indúlnak ki, s ezenkívül a nép által átérzett hangúlattal és népdalaiban is használt nyelven vannak előadva.

Vannak tehát olyan mű-époszok is, melyek a naiv-éposz felé hajlanak, s az ilyeneket szokás rövideden *nemzeti éposznak* nevezni.

Ily nemzeti mű-éposznak tekinthetjük azt a költeményt, a melynek nőalakjaival az olvasót megismertetni óhajtom.

Mindnyájan tudjuk a történelemből, hogy a Salamon kora rendkívül szerencsétlen kor volt. Határozatlanság, bizalmatlanság, kétszínűsködés, kapkodás s különféle cselszövények játszottak benne nagy szerepet, s alig találni oly cselekvő személyre, kit akképen lehessen szerepeltetni, hogy egy nagy epikai költeménynek főszemélye s az események középpontja legyen.

Szász Károly Salamon királyt, az I. Endre király fiát tette történeti költeményének hősévé, s életfolyamában három részt különböztetett meg. Ezek közől az első: a féltékenység érzései közt nevelt, elkényeztetett egyetlen gyermek környezetét s ezek közől kiválóan a tragikussorsú, szerető, de gyönge atyát rajzolja elénk; — a második: a nép őszinte érzése s a herczegek testvéries szeretete által királyi polczra emelt, de átkos befolyások által nemtelenül izgatott, gyanakvó rokont és habozó királyt, a lesujtott és kétségbeesett, gyáva embert; — a harmadik rész pedig: a nyomor által megtörtet, a magába tértet, megbocsátót, kibékülőt és életét istennek szentelt megjavult halandót tárgyalja, sok ép oly szép, mint tanúlságos epizódokkal bővítve és gazdagítva.

Az első rész *négy* énekből, a második *tizenkettőből*, a harmadik pedig *hat* énekből áll.

Még a futólagos figyelő is azonnal észreveheti, hogy e mű sokat ölel magába; s épen azért az egység törvényei terhes feladat gyanánt állottak a költő előtt. Szász Károly azonban teljesen kielégítőleg oldotta meg a nehézségeket, s bízvást mondhatjuk, hogy e mű ez ajánló sajátságokon kívül jól talált jellemekben és érdekfeszítő helyzetekben gazdag; alakjai érdekesek, s azok saját arczvonással és kifejezéssel bírnak.

A czivakodó testvérek, herczegek jellemzését igen könnyen összezavarhatta volna a költő; de ezen örvényeket meglepő ügyességgel kikerűlte, s hozzátehetjük, hogy az engesztelődés közöttük mindig emberies és jellemzően alkalmazott helyzetekből foly.

A Salamon másodszori megkoronáztatásának mozgalmas jelenete sok elevenséggel s itt-ott a humor szelid elemeivel vegyí-

tetten van előadva. Minden olvasó érzi, hogy a költő eltalálta a hangot, mely e jelenetekhez legillőbb.

A szelid lelkületű Géza, az önérzetére büszke László, a becsületes Ernyei és a maga hasznát leső, alattomos Vid plaszticzitással összeszerkesztett hű alakok.

Ezeken kívül különösen kiemelendőnek találjuk Szász Károly e költeményének nő-személyeit, névszerint: *Neszte királynét*, a Salamon anyját; *Zsófiát*, a Salamon feleségét; *Kumát*, a Kutesk kun fejedelem egyetlen leányát, a kit Salamon megszorult helyzetében nejévé tesz, de azután csakhamar hűtlenül magára hagy; *Ilonát*, a szivós jellemű magyar leányt, ki Bolgár-Fehérvárt felgyújtja; s végre *Etelkát*, kit Árbocz nevű kun rablójának kezéből László nagy önfeláldozással ment meg.

Mellőzve a további általános jellemzést, a szíves olvasó engedelmével legott áttérek e nemes női alakok ismertetésére.

1. *Nesztével* a második énekben találkozunk először.— «Mély búban, imában» találjuk belső termében a gyenge férj által kevés tiszteletben részesített engedelmes nőt. S *ez* alakja nem is fog változni az egész művön át, mivel férjével és fiával minden szerencsétlenség oly módon történik meg, a mint azt az ő hű női és anyai szíve jóelőre sejti. S ha fölemeli gyöngéd szavát az övéiért remegő hölgy, a hiú tervekkel elbódított férj válasza az: «Nem értesz te az ország dolgához! Eredj és imádkozz'!»

Íme a középkori elfogúlt felfogás, mely a leghívebb nőt is távol tartja a család benső érdekeitől s a legbölcsebb anyai elmét is megfosztja attól, hogy dús tapasztalatait az ifjú főre halmozza. Vid alattomos fondorlatai kirekesztik Nesztét a női szelid lélek birtokának szent jogaiból; nem áll a maga helyén a családban, s anyai méltóságától teljesen meg van rabolva. E körülményekből csirázik azután fiának, az ifjú fejedelemnek minden szerencsétlensége. Belső világa sötét, rideg, változékony lesz, hiányzik belőle a bölcs mérséklet, az óvatos bizalom, az okos engedékenység. Bátorsága, tevékenysége, ifjúi heve szögletességekre mutatnak s indulatainak fellobbanását nem tanulhatta meg mérsékelni. Emberség,

szerénység nincs benne, s az oktalanúl szított nagyratörekvés tüze fenhéjázóvá és erejét túlbecsültté teszik őt.

Ki várhatná tehát, hogy ez ifjú Salamon születisztelő gyermek, nejét soha el nem hanyagoló, szerető férj, hű ragaszkodású testvér, megfontoló bíró, körültekintő hadvezér, s atyáskodó fejedelem lesz?!

Sőt inkább eme nemes tulajdonok ellentétei töltik el lelkét, s megteszi azt, hogy a mély gyászának élő özvegy királynőt mellőzi; a téves eljárásait palástoló s a megsértett herczegekkel kibékítő, áldottkezű anyát semmibe sem veszi, jóra intő levelét összegyűri. Pedig, hogy mily hő anyai érzést lehelnek annak sorai, kitűnik a következőkből:

«Fiam, édes fiam, hallom táborodban
Vid a bácsi ispán egy dandárral ott van.
Oh, ha foglya lennél újra, lágy szíveddel!
Fiam, a mi történt, kérlek, ne feledd el!

Mi hamar megbánnád, ha azt elfeleded,
Kérlek, az álnokhoz oh ne hajtsd füledet!
Van a kire hallgass, hű rokonid vannak,
Ott van a bölcs Géza, járj tanácsin annak.»

Ezt a levelet azonban nemcsak összegyűri gyáva indulatosságában Salamon, hanem mint értéktelen semmit, haraggal el is dobja. Élőszóval adott tanácsait kineveti, s kellő hatás nélkül hangzik el füleinél az anyai szívnek ez igaz tolmácsolása is:

«Fiam! higyj te nekünk! — szűk a mi világunk,
(Nőké) — de mi abban világosan látunk.»
«Nem az elme napja, mely ragyog, de vakít:
A szív kicsi mécse, az világol csak itt;
Betölti egészen házunk szűk világát,
S mindent fénybe von ott... oh, a szív tisztán lát.»
. . . . . .
«Fiam, intő szómat, nődnek esdeklését,
Vedd szivedre most még, a míg el nem késék,
A következést, ha nem teszed, te lássad,
De mi aztán abba ne legyünk hibásak.»

E legönzetlenebb nyilatkozatok is inkább boszantják az elvakított férfiút, semhogy önmagábaszállásra késztetnék, s végre

oktató feddéseiért és jogos szemrehányásaiért, melyekben az anya enmaga nevelői eljárását is hibáztatja, (232.) a végkép meghasonlott fiú anyjára emeli kezét, hogy őt arczúl csapja. Ámde

«Szembe nyugodt képpel nézett neki anyja,
De Zófia ugrik s kezét megragadja».

Ezek után az admonti zárdába vonúl a legmélyebben megsértett, szelid, jó anya s rövid, de mindig nemesen női szereplése után örömtelen életének a kora sír szakasztja végét.

Neszte tehát teljes életében boldogtalan volt. Mint feleség kevés benső figyelemben részesülve, mint anya önfeláldozó munkálkodásában gátolva, s végre mint királyné minden szívbeli ékességétől és örömétől megfosztottan, egyedül hű ángya, a széplelkű Zsófia által istápolva, hunyja le az örök álomra — egykor annyira szép szemeit.

2. *Zsófia*, a nagyhatalmú III. Henrik német császár leánya, a hires magyar nemzet ifjú királyának, Salamonnak a neje, semmivel sem szerencsésebb anyósánál, a szelídlelkű és béketűrő Neszténél.

Ifjú korának bimbószakában fűzte az udvari politika ama könyelmű gyermek-emberhez, a kit a tapasztalatlan leányka voltaképen sem nem ismerhetett, sem nem becsülhetett, sem nem tisztelhetett.

Bájos volt a hölgy testi szépségére nézve s az angyaljó nők sajátságaiból igen-igen sok megvolt lelkületében. És épen ezen rendkívüli voltáért sajnáljuk őt; minden körülmény közt szerény lévén s arczáról a szerénységgel párosúlt nemes és büszke női öntudatot eltűnni soha sem tapasztalván. Látjuk, hogy az emberi lélek magasztosságait keblében hordja; de nincs, a ki azokat benne észre vegye, becsben tartsa, kifejlődésre segítse; sőt épen tulajdon férje szeretne a hű és okos nő agyában éjszakát támasztani, hogy Zsófia se legyen egyéb, — mint a mik Herodot idejében a Scytháknál a kiszúrt szemű rabszolgák voltak.

Hogy venné hát fontolóra a szerető, tapintatos és elővigyázó hölgy ama tanácsát, melyet akkor közöl, midőn férjének Viddel

való kibékülését akarja megakadályozni. Azt írja figyelmeztetőleg Zsófia!

«Légy büszke Salamon! légy király, légy férfi.
Az alattvalónak, a ki álnok módon
Sértett, ne bocsáss meg! — Oly igen aggódom

S az oktalan Salamon, hogy kimutassa az ő *férfiasságát* (!) csak azért is kegyeibe fogadja a ravasz tanácsadót.

Ez és számtalan ilyféle eljárás nagy nyomokat hagy a híven ragaszkodó nő szelid lelkűletén, e boldogtalanságának érzetében mindinkább magába vonúl az eszmélni kezdő mellőzött feleség.

Most is épen:

«Kerti virági közt járdal a szép asszony,
Le-lehajlik olykor, de nem hogy szakaszszon:
Csakhogy égő könnyét, mely szemébe szökken,
Reájok bizhassa, elrejtse kelyhökben.

Mind belebb-belebb megy a sűrű csalitba,
Fák félrehajolnak, neki útat nyitva;
Míg elrejti végre egy hangafa-árnyék . . .
— Itt leli Salamon sírva a királynét.»

Vannak pillanatok, melyekben egy hű nő fájó könyje nemcsak magának a szenvedőnek, hanem annak a lelkét is magasra emeli, a kinek az eljárása miatt szülemlettek azok. Ámde az a pillanat, az a helyzet, midőn Salamon könyhullatás közt találta az elérzékenyült s nagy bánatában félre vonúlt Zsófiát, mélyen megindító volta daczára sem bírt Salamonra azzal a hatással, hogy őt csak kevéssé is megillesse, meglágyítsa, s így egyszersmind kellő hűségre ébreszsze a könyörtelen embernek, s könnyelmű férjnek a szívét. Elővette szokott fegyverét: durvaságát, s az őszinte szerelem legédesebb szavaira az a válasza, hogy a nyakába boruló szelíd hölgyet «eltaszítja durván».

Útjaik és szíveik tehát mindinkább elválnak egymástól. A nagy tettekre gyenge férfiúnak hír, dicsőség az eszményképe, s az a szerény óhajtás, melyet Zsófiája oly megható esdeklések közt ismételget: a csendes családi kör *semmiség* ő előtte!

Zsófiának pedig minden vágya oly természetű levén, mely az élet hiábavalóságain nem mereng, érzelem- és gondolategység

közte és férje közt nem létesülhet. A nézeteltérések fokról-fokra élesebbekké válnak, s mivel a kiméletlenségeket elvégre a leggyöngédebb és legtürelmesebb természet is megúnja: a hű nő elhagyja férjét — és fájdalmával kolostorba zárkózik.

Az admonti kolostor azonban nem rejti őket, t. i. Zsófiát és anyósát annyira, hogy a Salamon könnyelmű izgatottságának, javíthatatlan természetének ott is tanúi ne legyenek.

Két izben járúl eléjök a megbukott Salamon. Mindkét alkalommal az a czélja, hogy csak parányi kegyet is esdekeljen ki nagyravágyó terveinek s az elvesztett koronának visszaszerzése végett. Első ízben az anya, a boszút nem ismerő szelid Neszte tesz, a mit tehet, a háládatlan fiúért; másodízben azonban már nem szólhat Salamon jó anyjával többé, mivelhogy «búját és haragját a sírba vivé el». Ez utóbbi alkalommal Salamon már Zsófiával sem úgy találkozik, mint *királynéval*, hanem mint Adelgundával, az admonti zárda *fejedelem asszonyával*. Sok erő és méltóság van a Zsófia magatartásában, midőn Salamon mindenkép találkozni vágy vele, s ily módon a zárdába lépés indító okait is szóba kellett hoznia. Álljon itt mutatványúl e részecske:

«Szemedbe mondanom mért kényszerítettél:
Mint királynét milyen nyomorúlttá tettél!
Országunk, koronánk', hogy tevéd koczkára,
S lőn földönfutásunk bűneidnek ára!

Mint taszítád sírba tört szívvel anyádat!
Mint borítád vérbe virító hazádat!
S midőn hősi kardod kezedben ketté tört:
Rút orgyilkolásra gyáván hogy fenél tőrt!

Nem, mint legyőzött hőst, kit a sors megdönte,
Alávaló gyilkost vetettek börtönbe.
Siratálak addig; — erre vérem lázadt:
Orgyilkos neje én? — gyalázat, gyalázat!

Akkor én mezitláb, szőrbe öltözötten,
Gyalog, köves úton, szent atyánkhoz mentem,
Magamat lábához vetém, rimánkodva,
Hogy az orgyilkostól oldjon fel — s felolda.»

Végezetre e tanácsadással fejezi be beszélgetésüket Zsófia:

«Szünj meg álmodozni vesztett koronáról,
Szent atyánk elébe térden csúszva járulj,
S ha felold — megmentve földi salakodtól, —
Találkozhatunk tán, valaha, majd, ott túl.»

Zsófia ezután visszatér imazsámolyához. Salamon pedig, a mint kiér a szabad levegőre, megragadják őt a bosszú és nagyravágyás gonosz ördögei s fülébe suttogják, hogy elvesztett koronáját, habár idegen népnek, a kun nemzetnek segítségével is, de minden áron visszaszerezze. Így vetődik a kunok fejedelméhez, Kuteskhez s hogy őt szövetségeseül megnyerhesse, leányát, *Kumát* nőül kéri.

3. Czélom nem az lévén, hogy kimerítő birálatot, hanem inkább csak futólagos ismertetést írjak, nem bocsátkozom annak kritikai méltatásába: ha vajjon kellő lélektani alapon nyugszik-e e költeménynek az az epizódja, mely szerint Kuma, a kun fejedelem leánya, néhány pillanat alatt elfelejti Bongort, a ki őt oly fölötte érdekelte s szíve kora tavaszú mivoltánál fogva csakhamar «egy test és egy lélekké» lesz Salamonnal. De azt nagyon érdemes megfigyelni, hogy a Kuma lelki állapotában oly érdekes fokozatokat találni, mint akár Vörösmarty «Szép Ilonka» czímű gyönyörű költeményében.

Kuma csakhamar nejévé lesz Salamonnak, s a midőn már azzá vált, ártatlan szíve minden bizalmával hozzá füződött. Elárasztotta őt figyelmével, gyöngédségével, híven, igazán szerető lelke minden hevével, melyekre azonban Salamon most is oly érdemetlen volt, mint a Zsófiáéra azoknak előtte. Eszköznek használta fel e gyermek ragaszkodását is, hogy ez által az apát, annak segítségével pedig a koronát szerezhesse meg. S midőn ez utóbbi czélja nem sikerült, nyűg lesz reá nézve a családi élet, megunja Kumát, és eléggé jellemtelen ahhoz, hogy sötét éjjel lopva szökjék tovább, s még akkor is elmenjen, midőn a fölébredt ifjú feleség tört szívvel, a kétségbeesés hangján nyögdécsel s esdve kéri őt a maradásra.

Salamon azonban épúgy feláldozza nagyravágyásának Kumát,

mint a hogy Zsófiát feláldozta, és sötét lelkével elsurran a vak éjbe, mitsem törődvén az ájúltan lerogyottt szegény áldozattal.

A cselekmény továbbfejlődésében ezentúl sem Kumával, sem Zsófiával nem találkozunk; de élettörténetük így is elég okulást nyújt, s szereplésük befejezett egészet képez.

4. Neszte, Zsófia és Kuma szenvedő, nemes és méltóságos alakja mellett szintén kellemesen tűnik fel az olvasó előtt *Ilkának*, a nándorfehérvári hős magyar leánynak az alakja. E magyar leányt oly híven, oly igazán jellemző vonásokkal rajzolja elénk a költő, hogy nemcsak Ilkát látjuk magunk előtt az ő természetes, népies egyszerűségében, romlatlan erkölcsi tulajdonaival; hanem minden magyar hölgy ősi erényét, hagyományos ingatlan ragaszkodását szemléljük abban a haza, a fejedelem és szíve választottja iránt. — Szelidebb naivitás, igazabb vonzalom, kitartóbb reménykedés, erősebb elszántság s vakmerőbb kivitel alig volt nálunk napjainkban költői személyben összhangzóbban és természetesebben egybefűzve, mint e költemény Ilkájában. Kedvelt ifjától, Opostól tudjuk meg, hogy ő abban a csendes családi körben mily boldog volt, szerettetve szüleitől és Opostól, a melyből most a falujokra rárontott bolgárcsapatok őt kegyetlen pusztítás és vérengzés közt kiragadták. Azután eleven kép gyanánt áll előttünk az a kinzó helyzet, melynek folytán a leány Niketász görög fővezér hatalma alá kerül. — A lelki élet küzdelmes viszonyainak előtűntetése vajmi ritkán szokott megfelelni a költő törekvésének és az olvasó várakozásának! Épen azért örömmel tapasztalandja az olvasó, hogy e jól alkalmazott epizódban egyrészt a fogoly leány undora az ő környezetével szemben s állhatatos hűsége a múlt kedves emlékei iránt; másrészt pedig a szerelemre gyuladt fővezér epekedő gyötrődése fokozatos hangulattal és erőteljes kifejezésekkel van előadva. A szenvedésnek fölötte nyomasztó változásain küzdi magát keresztül a leány. Noha Niketász fény és kényelem közé helyezi őt, hatalomról s ünnepeltetésről szól neki; majd a gyöngédség ezer jelével tünteti ki; édes szavakkal, drága keleti termékek pazar ajándékozgatásával árasztja el: a leány mindezek da-

czára csábíthatatlan marad s nem veszti el minden reményét a megszabadulás várva-várt pillanatában.

E körülményre vonatkoznak a költemény eme gyönyörű versszakai:

«Urnőnk, magadat, szólj, búban mit epeszted?
Szemedben a híg gyöngy, szólj, mi okért reszket?
Mit siratod sorsod'? áldd inkább jó voltát!
Hisz urunk imád: ő nem urad, rabszolgád!

Lesütött szemedből lesi minden vágyad'.
Rózsa-levelekből veti puha ágyad'.
Gyöngyöt tűz hajadba, dús selyembe' járat,
Kedvedet keresni soha el nem fárad!»

Nem felel azoknak. Kobzát veszi Ilka,
Két ajka nyílása rózsabimbó nyílta,
Ujja érintésén rezeg a húr lágyan,
A mint szíve búját kiönti dalában:

«Vidd el szellő, vidd el sűrű sohajtásom'!
Harmatos felhő, te, bús könyhullatásom'!
Sebes szárnyú madár, addig ne pihenj meg,
A míg levelemet nem viszed hívemnek.

«Tudom, hogy azóta keres hű vitézem!
Mondjátok meg neki: hogy dél felé nézzen.
Itt vagyok bezárva, Bolgárfehérvárba,
Itt epedek érte, szegény rab-madárka!

«Ennem reggelenként aranyszemet adnak,
Gyémánt kis válúból engemet itatnak,
Selyem az öltözőm, patyolat a tisztám,
Arányból, ezüstből verve a kalitkám.

«Fekete kenyeret adjon ő csak ennem,
Friss forrás vizéből itasson meg engem.
Hanem öltöztessen menyasszony-ruhába,
Vigyen haza engem egyszerű lakába.»

A nemes, az éber női erényeket azonban végre mégis meglopja a cselvető ármány, s most már nincs egyéb czélja a feldúlt lelki életű leánynak, minthogy gyáva környezetén megérdemelt bosszút állhasson. Levelet intéz ügyes leleményességgel Oposhoz, a melyben tudatja szándékát a vár felgyújtását illetőleg. S a midőn

azt végre is hajtotta, s látá, hogy a magyar hadsereg czélját érve benyomúlt a rég ostromolt várba: akkor ő a mélység halál-karjába dől s összezúzott testének szétfecscsenő vére által igyekezett magáról lemosni a különben lemoshatatlan szennyfoltot.

Íme, az eddig elmondottakból is nyilvánvaló az, hogy e műnek sok érdeme van, melyek közt nem utolsó helyen áll e költemény didaktikai oldala sem. Oktató beszéd ez sok tekintetben e textus felett: ne légy ingatag, ne légy elégedetlenül nagyravágyó! és becsüld meg a téged szerető, jó lelkeket!!

Lélektani szempontból számos jelenet komoly megfigyelést kíván. Csak az esetben oldódnak fel előttünk a tények csomói, s győződhetünk meg egyszersmind a felől: mily sok húron játszik a költő.

Általában, hogy már igen hosszúra ne nyúljék levelem, azt jegyzem meg: Salamon megérdemli a figyelmes olvasást s helyén van, hogy sokrabecsülésünket a fáradhatatlan, jeles költő iránt első sorban műveinek tanulmányozása által tűntessük ki.

Dr. Kerékgyártó Elek.

A DIVATROL.

Soha sem érezzük annyira, mily édes varázsa van a függetlenségnek, mint épen akkor, ha valami zsarnoki hatalom hódolásra kényszerít. Különösen rösteljük függésünket mások előtt beismerni, s azért a függetlenségnek legalább látszatát törekszünk mindenáron megőrizni. Egyrészt e törekvés, másrészt a függés kellemetlen érzete okozza, hogy zsarnokainkat — ha nem hallják — becsméreljük, s teljes szívünkből gyűlölni akarjuk. (De sokszor hiába, mert nem csak cselekedeteink, hanem kedélyünk fölött is uralkodnak.) — Szolgaságunk felismerését nyomban követik a felszabadulási kisérletek, s a rablánczokat — ha elég bátorságunk van hozzá — az első kedvező alkalommal lerázzuk magunkról. Ezért az a hatalom, mely csupán önerejében bízva tör elnyomásunkra, nem is válik tartósan veszedelmessé szabadságunkra nézve; de az, a melyik gyöngeségeinkre és tudatlanságunkra épít, könnyen romlásunkat okozhatja, mert észrevétlenül kerít hatalmába s így tőle való függésünk teljesen öntudatlan.

Ilyen, kedélyünkön uralkodó, veszedelmes hatalom a divat. Minden gyarlóságunkat, minden gyöngeségünket a maga előnyére tudja fordítani, s minél kevésbé ismerjük hatalmát, annál kegyetlenebbül visszaél vele. Ős időktől fogva uralkodik az emberek fölött; de mivel rendesen csak túlzásaiból ítélik meg, nem ismerik kellőleg még azok sem, kik lefegyverezni megkisérlették. Ez onnan is kitetszik, hogy csupán a nőket szokták a divat feltétlenül engedelmes alattvalóinak tekinteni, holott komolyabb megfigyelés arról győz meg bennünket, hogy a divat hatalmát kisebb-nagyobb mértékben minden emberrel érezteti, s nyilatkozik nem

csak ruházatunk megválasztásában, de bútorainkon, háztartásunk berendezésében, szokásainkban és cselekedeteinkben, sőt még eszméinkben is.

Mint minden zsarnokot, megszólják, megátkozzák ezt is elegen, (a történelem mutat föl rá példát, hogy veszedelmes hóbortjainak meggátlására komoly törekvésű férfiak törvényeket is hoztak) de még azok is, kik káros befolyása alól másokat akarnak felszabadítani, hatalma alatt állanak. És ez nagyon természetes; a divat az újszerűség, az ifjuság varázsával hódít s így biztos diadalt űl a régi, az elavult felett mindenütt, a hol a kegyelet nem áll útjában.

És itt az igazság érdekében ki kell emelnünk, hogy az a sok gonoszság, melyet a divatnak tulajdonítunk, nem is a divat természetében rejlik, hanem a mienkben. A divat elvont fogalom, melyet a tetszés — és kitűnés vágy, az újítási és utánzási ösztön együtthatása következtében végzett emberi cselekedetek indító okának jelölésére szoktak használni. S épen mert ezek a vágyak, ezek az ösztönök leginkább külsőségekben nyilatkoznak, megszoktuk, a külső megjelenésünkön eszközölt minden változtatásért, sőt szokásainkért és erkölcseinkért is a «divatot» tenni felelőssé. Így a divat felelős azért, ha öltözékünk visszatetsző, hajviseletünk nevetséges; ha bútoraink czélszerűtlenek, kényelmetlenek; a divat az oka, ha anyanyelvünket az idegen kedvéért elhanyagoljuk, ha ájtatosak vagy istentagadók, ha szabadelvűek vagy konzervativek, demokraták vagy arisztokraták vagyunk; sőt a divat rovására történik, hogy háztartásunkat — úgynevezett társadalmi kötelezettségeink miatt — elhanyagoljuk, s hogy kegyeletünket és jótékonyságunkat nem szívünk, de bizonyos szabályok szerint gyakoroljuk.

Azonban mindezek daczára épen mert a tetszés-vágy, utánzási ösztön stb. hatalmas tettre-serkentő erővel bírnak, minden hosszas bizonyítgatás nélkül is könnyen felfoghatóvá lehet tenni, hogy a «divat» mint az emberi nem előrehaladásának egyik tényezője, nem csak fontos, de szükséges hatalom. S valóban az, hogy a divatot követjük, magában véve még nem is baj; de hogy nem tudjuk «módjával» követni, az nagy hiba. Rendesen nem arra törek-

szünk, hogy külső viselkedésünk a hozzánk hasonlókéval s állásunkkal összhangzásban álljon, hanem, hogy a fölöttünk állókét megközelítse. Kiválóan illenek ide Tompa szavai:

«Főispánnét alispánné, ezt esküdtné látja,
Papleánynak grófleányról készül a kabátja».

Ezt a jelenséget az ipar, a kereskedelem ügyesen tudja használa fordítani. Elárasztja a piaczot újszerű készítményekkel, melyek az eddig használtaktól leginkább abban különböznek, hogy izléstelenebbek, rosszabbak és — néha olcsóbbak. De bármilyenek is, alkalmasak arra, hogy a kitűnni vágyókat a többi halandóktól megkülönböztessék, s így forgalomba jönnek. Az olcsóság kiváló csalétek, a rútat is elviselhetővé teszi a megszokás, a tömeg pedig a fölötte állókat híven utánozza; s így a leghitványabb készítmények, legizléstelenebb viseletek elterjedésének sem áll útjába semmi. Igy van ez a legtöbb rosz szokással is; gyakoroljuk őket, nem mert magunknak vagy családunknak hasznára válnak; de mert az előkelőbbek is gyakorolják. Ezért teszünk nászútazást, mikor háztartásunk czélszerű berendezésével kellene foglalkoznunk, ezért rendezzük be majd japáni, majd török, majd franczia módra lakásunkat.

Szóval a divat veszedelmes hatása abban áll, hogy az emberek megrontására a «fényűzéssel» és a «rúttal» szokott szövetkezni. A fényűzéssel szövetkezve anyagilag teszi tönkre az embert s ez által végtelen kárt okoz nem csak az egyes családok, de a nemzet erkölcsi életében is. A rúttal szövetkezve eltompítja az ember érzékét a «szép» örök törvényei iránt s így a szellem legdrágább kincsétől, az «eszthetikai érzéktől» fosztja meg az embert. Ilyen szövetségesek mellett természetesnek találhatjuk, hogy a divatot nemzetgazda és eszthetikus egyaránt elitéli, s hatalmának csökkentésére módokat keres, és hogy — épen mivel a divat hatatalma sem önerejében, hanem a mi gyöngeségeinkben rejlik — a legtöbben az emberi erények fejlesztésével vélik ellensúlyozni.

Így lett a divat hatalmának megtörése a nevelés, és pedig — mert a növel érezteti hatalmát legjobban a divat — a nőneve-

lés feladata. S helyesen, mert a nő természetén is csak azért lett könnyebben úrrá a divat, mert a nő kedélyének képzése nem állott eddig helyes arányban értelmének fejlesztésével. A nevelés által nem vagyunk ugyan képesek az ember őstermészetében élő vágyakat és ösztönöket megsemmisíteni, de mindenesetre hatalmunkban áll azok megfékezésére az akaraterőt edzeni, a jó és rosz megkülönböztetésére az értelmi képességet mívelni, és a divat veszedelmes szövetségeseinek ellensúlyozására a takarékosságra való hajlamot fejleszteni. Csakhogy — s ez épen a legnagyobb baj — most nőnevelésünk is olyan «divatos». Megszoktuk embertársainkat nem belső értékök, de külső megjelenésük, nem jellemük, de ügyességük szerint itélni meg; s azért a «divatos» nevelés nem a legnemesebb, de a legcsillogóbb tulajdonságokat fejleszti ki; nem az igazat, nem a jót, nem is a szépet tekinti végczéljának: megelégszik mindezek látszatával. Ezt kell legalább abból a lázas sietségből következtetni, melylyel mai nap leányainkat finom modorra, tánczra, zenére, idegen nyelvekre oktatjuk.

Ilyen nevelésben részesülhetett a nő, kihez Madách így szólt:

«Óh hölgy, ha te megbírnál érteni . . . .
Nem hordanál mindent mi benned édes
Világ elé, — s mindent mi keserű
Nem tartanál fel házi tűzhelyednek.»

De a mint nem várhatjuk, hogy az ily nevelésben részesült nő a divat túlságait megitélni, a divat szolgai utánzásán felül emelkedni, egy divatos ruháról, bútorról vagy élvezetről lemondani tudjon, épúgy nem képzelhetjük, hogy ép eszthetikai érzékkel, kifejlett értelmi és erkölcsi erővel bíró nő vakon hallgasson a divat parancsszavára. Ha tehát a nőnevelés van hivatva a divat káros befolyásának megsemmisítésére, úgy a nőnevelésnek az eddiginél tartalmasabbnak kell lennie, irányát meg kell változtatnia! S ha a divat háztartásától, családjától elvonja, ha fényűzővé, hiúvá és önzővé teszi a nőt: úgy a nevelésnek a háziasság és a család iránti szeretetet, az emberi szív eme hatalmas talizmánját kell a nőben mindennek fölött fejlesztenie. Ha férfinak ez ad erőt a létért való küz-

delemben; ha a nőt ez óvja meg a csüggedéstől a megpróbáltatás napjaiban: nem lesz-e képes e talizmán az értelmes nő szívét a divat hízelgő, csábító varázsa ellen is megvédeni? — Erősen hiszem, hogy igen; s imádságszerüleg fakad szívemben az óhajtás: «vajha a családi nevelés e talizmánt minden nő szívében kifejleszteni *minél előbb* képes lenne!» —

Stetina Ilona.

AZ ORSZÁGOS NŐIPARKIÁLLÍTÁS

ELŐKÉSZÜLETEI.

Folyóiratunk július-augusztusi füzetében behatóbban foglalkoztunk az országos nőiparkiállítással, melynek létrehozatalán az országos nőiparegyesület az 1880. év tavaszán fáradozni kezdett. Elmondtuk akkor, hogy a kiállítástól az izlés nemesítésén s a női kézimunkák gyakorlati irányba való terelésén kívül a női munka-képesség fejlesztése szempontjából is sokat várunk; s ismertettük ez alkalommal a kiállítás előleges tervezetét.

Hónapok teltek azóta; s aki az országos nőiparkiállítás érdekében kifejtett munkásságot figyelmével kisérte, gyönyörködve veheti észre, hogy a kiállítás rendezői a tervezgetés teréről a cselekvés terére léptek. Az ideiglenes «tervező», illetőleg «előkészítő bizottság» helyét az eleinte 20, később mintegy 80 tagot számláló «végrehajtó bizottság» foglalta el, mely minden szerdán tartani szokott heti ülésein a kiállítás alább közlött szabályzatát már november hóban megállapította, a bejelentési íveket szétküldte, s a kiállítási ügyek kezelésének folytonossága czéljából állandó irodai bizottságot szervezett.

Kiállítási helyiségül a végrehajtó bizottság kitünő tapintattal a vigadó (redoute) impozans termeit jelölte ki, s a termek átengedésére nézve a bérlővel rendkívül előnyös szerződést kötött. A kiállítási költségek fedezésére a végrehajó bizottság a fővárostól s a közoktatásügyi és kereskedelmi miniszteriumoktól kért pénzsegélyt. (A kereskedelmi miniszter úr a kiállítás fontos voltától áthatva, már meg is igérte a kért 2000 frtnyi segély kiutalványozását). Gondoskodott továbbá a végrehajtó bizottság arról, hogy a kiállításban a magyar nők minél tömegesebben részt vehessenek; e czélból felhivást intezett az összes hazai nőegyesületekhez, melyben őket a vidéki bizottságok megalakítására kéri; felhivta az összes hazai nőnevelő intézeteket és nőiskolákat a részvételre s gondoskodott arról, hogy a fővárosban kerületenkint rendező és gyűjtő bizottságok alakuljanak.

Különös figyelemre méltó azonban a végrehajtó bizottság kebelében legutóbb megindult azon mozgalom, melynek czélja a kiállításon részt venni akarókat a stylszerű és izléses kézimunka-mintákra figyelmessé tenni. A végrehajtó bizottság legutóbbi ülésén ily mintákúl első sorban a «Magyar házi ipar diszítményei» ajánltattak. E mű, melyet a magyar nemzeti muzeum adott ki a nagy közönség részére, hozzáférhetetlen ugyan, de legszebb mintái a «Magyar Bazár» és a «Nemzeti

Nőnevelés» mellekleteképen közkézen forognak. Ajánltattak még ezenkívül: Lessing, Muster altdeutscher Leinenstickerei; «Album für Holbeintechnik von Friedrich Fischbach», továbbá a göggingeni czérnagyár hímzés- és horgolás-mintái szintén Fischbach Frigyestől. — Mivel e minták legnagyobb részben csak keresztöltéses munkákra alkalmasak, részünkről jónak látjuk olvasóinkat a müncheni «Schmidt»-féle «rajzoló intézetre» figyelmessé tenni, honnan bármiféle czélra — igaz, hogy drága pénzen, — de stylszerű és izléses mintákat szerezhetnek maguknak. — Ilyen mintáknak rajzoltatásáról különben a magyar fővárosban is gondoskodik Fürth L.-né kézimunka-kereskedése az «Irishez».

A végrehajtó bizottság ilyen irányú tanácskozásai alkalmával kitűnt, hogy nem is vagyunk az izléses mintáknak oly igen szűkében, mint az egyelőre látszék. A «Magyar Bazár» már évek óta farad ízléses és stylszerű, sőt magyar eredetű minták terjesztésében; az iparmuzeumban sok értékes minta van felhalmozva s közszemlére téve (csakhogy — sajnos — kevesen keresik fel tanulmányozás czéljából) s magunk is azon helyzetben vagyunk, hogy legközelebb egészen új és *eredeti magyar* hímzésmintákkal kedveskedhetünk előfizetőinknek. Zsolnay Teréz kisasszony gyűjteményében ugyanis fölötte szép hímzésminták vannak, melyeket Simó Ferenczné urnő Nagyfaluban — Szilágymegyében — az ott dívó magyar mustrákból állított össze. Különösen érdekessé teszi e mintákat az, hogy Simóné ő nagysága szíves volt minden minta mellé a megfelelő magyar népies elnevezést is feljegyezni. Ezeket a mintákat Zsolnay Teréz k. a. szívességéből dr. Hampel József úr rendelkezésünkre bocsátotta, s mi azokat lehetőleg csinos kiállításban folyóiratunk mellékleteképen fogjuk olvasóinknak bemutatni.

Szóval: a nőiparkiállítás előkészítési munkálatai serényen haladnak; a kiállító közönség lehető legtágabb körű érdeklődésétől és részvételtől függ, hogy a kiállítás maga elérhesse azt az eredményt, melyet szervezői elérni óhajtanak s beváltsa azt a reménységet, a melyet az egész nemzet köt hozzá.

Az 1881. évi országos nőiparkiállítás

általános szabályzata.

1. Az országos nőiparkiállítás czélja: feltüntetni azon iparágakat, melyekben a magyarországi nők foglalkoznak; hű képet nyujtani a női kézimunka eddigi haladásáról, az abban nyilvánuló ízlés fejlettségéről; szakjelentésekbe foglalandó javaslatok által végül alkalmat szolgáltatni a netaláni hiányok pótlására és a nők munkakörének terjesztésére.

2. Ezen országos kiállítás a földmüvelési-, ipar- s kereskedelemügyi; a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumok és a főváros hatóságának pártfogása, több hazai egylet támogatása s az országos nőiparegylet felügyelete alatt áll. Fővédnöke: Koburg Fülöp herczegnő ő fensége.

3. Minden a hazában nők által készített és kiállításra méltó iparczikk és kézimunka elfogadtatik. Bejelentések 1880. deczember hó 1-jétől 1881. év márczius 15-ig a kiállítási irodába küldendők. A kellő időben

bejelentetett tárgyak 1881. április hó 1-jétől, ugyanezen hó 16-ig okvetlenül beküldendők. Az ezen határidő után beérkezett tárgyak elfogadására s illetőleg elhelyezésére nézve a bizottság magának teljesen szabad kezet tart fön.

4. A megnyitás 1881. évi május hó 1-jén, a bezárás ugyanezen év junius hó 16-ik napján ünnepélyesen történik.

5. Kiválóbb tárgyak, különösen az első osztályhoz tartozók, a bizottság által rendezendő sorsjáték számára megvásároltatnak. A sorsjáték nyereményeit csupán kiállított női iparczikkek és kézimunkák képezhetik. A sorsolás módozataira nézve — felsőbb jóváhagyás mellett — külön szabályok alkotandók.

6. Az első csoportba tartozó tárgyakra az eladási ár okvetlenül kiteendő. Az eladás végett kiállított többi tárgyakra az eladási ár szintén kiirandó. Az eladásnak közvetítéséről a végrehajtó bizottság — e czélból alkalmazandó közegek által gondoskodik. Az eladás után 5% közvetítési díj számíttatik.

7. Asztalokat a bizottság díj nélkül ad. Szabadságában áll azonban a feleknek saját szekrényüket, illetőleg állványukat használni. Üvegszekrényekről a bizottság csak korlátolt számban gondoskodik.

8. A végrehajtó bizottság a hazai közlekedési vállalatoknál gondoskodni fog a lehető szállítási kedvezmények kieszközléséről. Beszállító, csomagoló, felügyelő közegek szerveztetnek, a melyek egész a tűzbiztosításig és esetleg visszacsomagolásig minden megbizást teljesítenek. Ezen szolgálatok a felek által részben vagy egészben igénybevehetők, de — a tűzbiztosítást kivéve — nem kötelezők. Az ezekért járó mérsékelt díj arányosan kivettetik s a kiállítás bezártakor fizetendő. Szigorú intézkedés történik a göngyöknek pontos megőrzése és a tárgyaknak azokban leendő visszaállítása iránt.

9. A kiállításra bejelentett tárgyak a beküldés előtti héten egy-egy előjury által megvizsgáltatnak s a kiállításra nem méltó tárgyak visszavettetnek. Az előjuryt minden városban a vidéki bizottság — melyeknek szervezéséről a végrehajtó bizottság gondoskodik, a központban pedig a végrehajó bizottság által alkotandó külön bizottság képezi, mely azonban fölülbirálói jogát a szükséghez képest a vidékről érkező összes tárgyakra is kiterjesztheti.

10. A rendezésre nézve öt osztály alkottatott, melyekbe az összes kiállított tárgyak besorozandók. A rendezés lánczolatos, úgy hogy az osztályok és csoportok külön jellege lehetőleg óva legyen.

11. Az osztály- és csoportbeosztás a következő:

I. osztály: *Az iparszerűleg előállított és keresetforrásul szolgáló női-iparczikkek.*

Ez osztály a következő *csoportokra* oszlik: 1. Szövő- és fonóipar. 2. Kötés- és kötszövészeti ipar, horgolás, hálómunkák, csipkék. 3. Himzés és szőnyegek. 4. Fehérnemű-varrás és himzés. 5. Ruházati ipar-, divatárú- és pipere-czikkek; ide tartoznak a felsőruhákon kívül a kalapok, lábbeliek, kesztyűk, tollak és művirágok. 6. Szalma-, sás- és vesszőfonás. 7. Iparművészeti rajzok és festmények.

Térdíjak: Fali tér folyó métere (egy és fél méter magasságon felül) 1 frt, falmelletti tér 2 frt; szabadon álló tér 4 frt; szekrényben 6 frt. A fizetendő térdíj minimuma 1 frt.

Jutalmak: Okmányok a következő érdemekért egyenkint, vagy többért együtt *a)* versenyképesség; *b)* izlés; *c)* új iparág meghonosítása vagy új találmány; *d)* műipari érdem vagy haladás; *e)* munkaerők kiképzése. Ez okmányokhoz egyforma bronz érdemérem jár.

II. osztály: *Az idő hasznositása czéljából házi használatra készült női kézimunkák.*

Ez osztály a következő *csoportokra* oszlik: 1. Szövés-fonás. 2. Az összes ruházati czikkek. 3. Egyéb kézimunkák.

Térdijak mint az I. osztályban. *Jutalmak:* Arany-, ezüst- és bronz-okmányok.

III. osztály: *Nyilvános és magán-leányiskolák és intézetek, tanműhelyek csoportos kiállitása.*

Az e csoportba tartozó kiállítók az első osztályra kiszabott *térdijnak felét fizetik.*

Jutalmak: Okmány a tanítási módszer és haladás méltatásával.

IV. osztály: *A női munkára vonatkozó emlékek és régibb műipari minták.*

Térdijmentesek. Jutalom: Emlékokmány.

V. osztály: *A női ipar s illetőleg kézimunka segédeszközei.* (Kézigépek, eszközök, anyagok és szerszámok, a mozgató és gyári gépek kivételével). Ez osztályhoz tartozó külföldön előállított tárgyak is kiállíthatók.

Térdijak: Fali tér 1 frt 50 kr., falmelletti tér 3 frt, szabadon álló tér 6 frt. Minimum 3 frt.

Jutalmak: Okmányok jutányosságért vagy haladás-, illetőleg újításért.

12. Azon kiállító, ki tárgyai után csak minimális térdíjt fizet, ezt a bejelentéssel együtt tartozik beküldeni. A többi térdíjak a tárgyakkal egyidejűleg lehetőleg postai utalványon küldendők be.

13. A birálók a végrehajtó bizottság ajánlatára a 100-as nagybizottság által választatnak. A biráló bizottság szervezetét és a birálati eljárást a végrehajtó bizottság külön szabályzatban állapítja meg.

14. A látogató közönség részére háromféle belépti jegyek adatnak ki és pedig: Hetenkint egyszer, szombaton 80 kros, köznapokon 40 kros, vasár- és ünnepnapokon 20 krosak. Állandó belépti jegyek csak a rendezésben tényleg foglalkozó és a jurytagoknak adatnak ki. Kiállítók három napra érvényes, szelvénynyel ellátott és névre szóló beléptijegyre tarthatnak igényt. Intézetek növendékei számára félárú belépti jegyek engedélyezhetők.

15. A tiszta jövedelem fölött a nők munkaképesítésének előmozdítása czéljából az országos nőiparegylet rendelkezik. A kiállítók tartoznak tárgyaik eltávolítása iránt 1881. junius 3-ig gondoskodni. Az ez ideig el nem vitt tárgyak a kiállítási pénztár javára elárvereztetnek.

16. Minden a kiállítás ügyében való levelezés ily czím alatt közlendő: Az országos nőiparkiállítás irodájának: Ferenczieck bazára I-ső emelet.

Kelt *Budapesten*, a végrehajtó bizottságnak 1880. nov. 10. tartott üléséből:

Gelléri Mór,	Gróf Zichy Jenő,
kiállítási titkár.	kiállítási elnök.

A PONTYRÓL.

(Gyakorlati tanítás a polgári leányiskola II-dik osztálya körében.)

I. Módszertani utasítások.

„*A polgári leányiskola II-dik osztályában az egész éven át az állatok főbb osztályaiból az alapjellemmel bíró, egyszersmind a mezei gazdaság és iparban használtatni szokott állatpéldányokon tanítandók az állatok ismertető jegyei, lakhelyök, táplálkozási módjok, sajátságaik és hasznuk; e mellett nyáron át ismételendők és bővítendők a növendékeknek azon ismereteik, a melyeket az I-ső osztályban a növényekről szereztek.*“

Ezen utasítást adja a miniszterium által kibocsájtott tanterv a polgári leányiskolák második osztályában működő tanítóknak a természetrajzi tananyagot illetőleg. — A polgári leányiskola tanítójának ezen utasításhoz képest az *állattant* legfeljebb 7 hónap alatt, összesen mintegy *56* órában el kell végeznie. Nem a legkönnyebb feladat várakozik tehát a tanítóra annak megállapításában, hogy mit nyujtson növendékeinek az állattanból és mily terjedelemben adja az egyes mellőzhetleneknek ítélt részleteket.

A legszerencsétlenebbül jár el azon tanító a természetrajzi oktatás körül, a ki valamely természetrajzi tankönyvet választván kézikönyvül, annak fonalát követi mereven s iskolamesteri pedanssággal felosztja a tankönyv lapjait ugyanannyi részletre, a hány órát az állattanra szánhat és egyenlő terjedelemben tárgyalja a fontosabb ismereteket a kevésbbé szükséges tudnivalókkal. Az ily eljárás leginkább azért ítélendő el, mivel természetrajzi tankönyveink épen nincsenek tekintettel arra, hogy mire kell a polgári leányiskolában kisebb vagy nagyobb gondot fordítani, hanem tisztán az alaki képzés szempontjából indulván ki, főleg a rendszerek ismertetésére fektetik a fősúlyt s egyenlő részletességgel ismertetik a *kérődzők* csoportját az *uszómadarak* csoportjával s nem fordítanak a *molyok* ismertetésére több gondot, mint a *pókokéra*. Ezért azután, ha a tanító a kézikönyvekhez köti magát, a polgári leányiskolából kilépő növendékek az életben azt tapasztalják, hogy a természetrajzból sok olyasmit tanultak, a minek hasznát nem vehetik, de az oly ismeretekből, a mikre szükségük volna, alig-alig jutottak nehány sovány morzsalékhoz.

A leghelyesebben cselekszik a tananyag részletezése körül az a tanító, a ki az év elején megállapítja, hogy hány *állatleirást* nyujthat a rendelkezésére álló 56 órában s hogy a leirandó állatok közül hány lesz az emlős, hány a madár, hány a hüllő stb. — Hasonlóképen meg kell

állapítani a tanítónak már az év elején azt is, hogy melyik állatfajnál melyik szervnek tüzetesb ismertetése veendő fel.

Hogy hány állatleírást nyujthatunk az állattanra szánt 56 órában, ezen kérdést csakhamar megoldhatja minden egyes tanító, a kinek csak egy kis tapasztalata van a tanítás terén. Egy-egy órában egyetlen egy állatleírásnál többet rendesen elvégeznünk nem igen lehetséges; megengedve azonban, hogy némely állatnak tüzetesebb ismertetésére nincsen szükség — megállapodhatunk abban, hogy a polgári leányiskolában a II-dik évfolyamban 80 állatfajt lehet megismertetnünk. Ez esetben az első 36 óra alatt rendesen csak egy-egy állatleirást, a későbbi órák alatt pedig rendesen kettőt-kettőt kell felvennünk s ezt oly módon meg is tehetjük, ha a tanév második felére a kevesbbé fontos állatok ismertetését tüztük ki. Az igy üresen maradó órák azután rendesen a természetes ismétlésre — az összehasonlításokra fordítandók. — Módszertani szabályunk itt is az marad, hogy „*keveset lassan, de jól.*"

Sokkal nehezebb lesz megállapítanunk, hogy a leirandó állatok közül hány legyen az emlős, a madár, a hüllő stb. és hogy melyek legyenek a leirandó emlősök, madarak stb. E kérdés megoldásánál a tanítónak a lehetőleg tekintetbe kell venni mindazon célokat, melyek a polgári leányiskola körében a természetrajzi oktatás körül szem előtt tartandók. Első sorban figyelemmel kell lennie arra, hogy ne trivialis, a gyermekek által ugy is eleggé ismeretes s a megelőző tanfolyamokban ugy is eléggé elcsépelt dolgokat öleljen fel; mert nincsen veszedelmesebb eljárás az oktatás körében, mintha örökösen egy és ugyanazon dolgot tálaljuk a gyermek elé. — Hogyan is érdeklődhetik a gyermek a természetrajzi tanítás iránt az esetben, ha az első osztálytól kezdve fel a hatodik osztályig minden egyes esztendőben a kutyának ismertetésével kezdjük meg előtte a természetrajzot és ha a polgári iskolában is folytonosan mindig csak ugyan azon tárgyak leirását nyujtjuk neki hol kisebb, hol nagyobb terjedelemben, hol így hol amugy forgatva a számtalanszor fölmelegített anyagot.

Ha már nem akarunk kiméletesek lenni a szegény gyermekek iránt, legalább ne legyünk kiméletlenek magunk iránt s könyítsük meg saját magunk helyzetét azzal, hogy érdekes anyag választása által költsük fel a növendékek figyelmét és könyítsünk ez által az oktatás terhein. Szintén észre lehet a gyermekek arczán venni azt a savanyuságot, melyet az örökös ismétléssel való bibelődés idéz elő lelkükben, ha évről-évre mindig csak ugyanazon állatokról, növényekről s ásványokról kell tanulniok s ennek következtében biztosan elmondhatjuk, hogy még az igazi tanítónak, az oktatásban a művészetig fölemelkedő mesternek is nagy fáradságába kerül a kutyáról évről-évre több ízben tanult gyermekek előtt érdekes előadást tartani.

Kiváltképen vigyáznia kell a tanítónak arra, hogy az esetben, ha a növendékeknek elengedhetlenül oly dologgal kell foglalkozniok, a melyet eléggé gyakran láthatnak, s a melyről számtalanszor hallhattak egyet s mást — hogy az ily ismeretesnek tetsző dolgokról valami ujat, eddig a gyermekek előtt ismeretlenül maradt részletet is mutasson fel; szóval minden egyes esetben meg kell győznünk a növendékeket arról, hogy a mire őket tanítani akarjuk, azt még csakugyan nem tudják, mert

különben figyelemre és sikerre hiába számítunk. Csak így válik lehetségessé a tananyag részletezése alkalmával oly tárgysorozatot létre hoznunk, a mely a módszertan második követelésének, a *gyakorlatiasságnak* is megfeleljen.

Nem szabad ugyanis sohasem szem elől tévesztenünk azt, hogy soha se tanítsunk olyasmit, a minek a növendék később az életben hasznát nem veheti. Természetes ösztön sugja meg a polgáriskolabeli leánykáknak, hogy az egyes állatfajok fogazatainak rendszerét feltüntető számsorokra soha az életben szükségük nem leend s azért semmit sem felejtenek el hamarább, mint épen ezen reájok nézve haszontalan limlomot. Hasonlólag áll a dolog a madarak evező és kormányzó tollazatának számait illetőleg de csak mondja meg nekik a tanító, hogy a *tuloknak* melyik részéből kerül elő a rostélyos, vagy a bélszín, avagy a fehérpecsenye s közölje csak velük, hogy mitől lesz jóízű husa a *pulykának*, hogy mikor lehet a *molyt* legkönnyebben irtani majd meglátja, hogy mily hálás tanulókra talál. — Az egyes természetrajzi tárgyak megválasztásánál tehát legyünk arra is tekintettel, hogy elsőséget adjunk azoknak, a melyeknek tüzetesebb ismeretét a polgári iskolából kikerülő leánykáktól az élet is megköveteli.

Azon kézi-könyvek közül, a melyek polgári leányiskoláinkban használtatnak, az állattanra nézve kétségkívül a *Kriesch János* által készített tankönyvet tartjuk olyannak, a mely leginkább megfelel a polgári leányiskoláknak. E könyvben, melynek czime: „*A természetrajz elemei. Állattan*," szerző a következő jegyzék szerint halad előre.

1. A *Kutya*. A kutya rokonai. Kidolgozandó feladványok. 2. A *Macska*. A Macska rokonai. 3. A *Menyétke*. A Menyétke rokonai. 4. A *Medve*. A Medve rokonai. Visszapillantás a Ragadozók rendjére. 5. A *Ló*. A Ló rokonai. 6. A *Tulok*. 7. A *Juh*. A Tulok és a Juh rokonai. 8. Az *Őz*. Az Őz rokonai. 9. A *Teve*. 10. A *Disznó*. A Disznó rokonai. Visszapillantás a Patásokra. 11. *Elefánt*. 12. A *házi Egér*. Az Egér rokonai. 13. A *közönséges Denevér*. A Denevér rokonai. 14. A *Vakond*. A Vakond rokonai. 15. A *Kenguru*. 16. A *Lajhár*. 17. A *Rozmár*. 18. A *Czet*. 19. *Chimpanse*. Visszapillantás az emlősökre. 20. Az *Ember*. Az állatok életéről. — 21. A *Tyúk*. A Tyúk rokonai. 22. A *galamb*. 23. A *Lúd*. A Lúd rokonai. 24. A *veréb*. A Veréb rokonai. 25. A *Fecske*. A Fecske rokonai. 26. A *búbos Banka*. A búbos Banka rokonai. 27. A *Fülemüle*. A Fülemüle rokonai. 28. A *Gébics*. A Gébics rokonai. 29. A *Csóka*. 30. A *fehér Gólya*. A Gólya rokonai. 31. A *Harkály*. A Harkály rokonai. 32. A *Héja*. A Héja rokonai. 33. A *láng Bagoly*. 34. A *Strucz*. Visszapillantás a Madarakra. — 35. A *fürge Gyík*. A Gyik rokonai. 36. A *Sikló*. 37. A *közönséges Teknősbéka*. Visszapillantás a Hüllőkre. 38. A *kecske Béka*. 29. A *foltos Szalamandra*. Visszapillantás az Amphibiumokra. 40. A *Ponty*. A ponty rokonai. 41. A *Süger*. A Süger rokonai. 42. A *Kecsege*. A Kecsegének rokonai. Visszapillantás a Halakra. — 43. A *bábrabló Bogár*. 44. A *Cserebogár*. 45. Az *Uszóbogár*. 46. A *Temetőbogár*. 47. A *vetési Szökcsér*. 48. A *sárga Holyva*. 49. A *Kőrisbogár*. 50. A *Lisztbogár*. 51. *Betűző Szú*. 52. *pézsma Czinczér*. 53. Az *alma Orrmányosbogár*. 54. A *Katiczabogár*. — 55. A *galagonya Pillangó*. 56. A *Selyembogár*. 57. A *halálfejű Pille*. 58. A *pöszméte Zerény*. 59. Az *alma Levélsodró*. 60. A *Méh*. A Méhek rokonai. 61. A *Vörös Hangya*. 62. A *rózsa*

Gubacslégy. — 63. *Dongólégy.* 64. A *gyűrűs Szunyog.* A Szunyogok rokonai. 65. A *Bolha.* 66. A *Hangyaleső.* — 67. A *lapos Szitakötő.* A Szitakötő rokonai. 68. A *mezei Tücsök.* A Tücsök rokonai. 69. A *bogyói Poloska.* 70. A *rózsa Levéltetü.* A Levéltetü rokonai. Visszapillantás a Rovarokra. 71. Az *ollós Scolopendra.* A Henge. — 72. A *keresztes Pók* s rokonai. — 73. A folyami Rák. — 74. Az *éti Biga.* A Biga rokonai. 75. A *festő Kagyló* A festő Kagyló rokonai. — 76. A *földi Giliszta.* A Giliszta rokonai. — 77. *Tüskebőrüek.* A Tüskebőrüek képviselői. — 78. *Medúzák.* — 79. *Polypok.* 80. *Ázalagok.* — 81. *Gyöklábuak.* — Rendszeres áttekintése a tárgyalt állatoknak.

A tananyagnak ezen jegyzékében foglalt általános megállapítása ellen a fent felhozott szabályokat tekintetbe véve is csak kevés kifogásunk lehet. Legfeljebb is csak az érdeklődés fokozása czéljából lehetne a jegyzéknek egyik másik pontján változtatni; azonban ha teljesen helyesnek itéljük is a fent közölt tananyag felosztását általában véve, a részleteket tekintve ki kell mondanunk, hogy még e *Kriesch-féle* kitünő tankönyv sem felel meg a polpári leányiskola követelményeinek; de nem is felelhet meg, mert nem is lebegett a polgári leányiskolai természetrajzi oktatás czélja a szerző előtt e mű megirásánál. — Ugyanezért ha a polgáriskolai tanítónő a *Kriesch*-féle tankönyvet sikerrel akarja használni, minden egyes részét át kell vizsgálnia s meg kell jelölnie, hogy mit mellőzhet azokból a leányiskolák természetét tekintve és mit kell pótolnia a növekendékek jövendőbeli foglalkozását, a gazdaaszonykodást figyelembe véve.

Ha a tanító a kellő részletességgel megállapította a természetrajzi tananyagot, ha határozottan tudja már, hogy melyik órában melyik állatot fogja megismertetni s azzal is tisztában van, hogy melyik állat leirásának kapcsában melyik állati szervet kell ismertetnie, akkor rátérhet az egyes oktatási órákra való előkészületre, a „*hogyan*" kérdésének megoldására.

A miniszterium által kiadott polgáriskolai tantervben foglalt utasítás világosan megköveteli, hogy az állattant nem dogmaszerüleg, hanem a szemlélet utját követve kell tárgyalnunk. A már fenntebb említett *Kriesch*-féle tankönyv, a mely nálunk *Lüben* módszerét, az egyedek leirásából való kiindulást, meghonosította, helyes utmutatásokat nyujt az állantan közlésének módjára nézve. Vétkeznék azonban az olyan tanító, a ki a Kriesch könyvét helyesnek ítélvén, azt ugy használná, hogy azt lapról lapra olvastatva, magyarázgatva tárgyalná annak egyes részleteit.

A természetrajzi oktatási órákon a tanítónak kézi könyvet nem szabad használtatnia, hanem az ismertetendő állatot magát vagy annak képét avagy mintáját kell az oktatás alapjául választania. «A tanító eljárásnak — mondja igen helyesen a középtanodák számára készült utasítás — legkiválóbb feladata a természeti tárgyak megszemlélésének helyes vezetése. A tanár sohasem fogja maga leírni a tárgyakat úgy, hogy előadása nyomán haladjon a növendék a tulajdonságok megfigyelésében; hanem irányzó kérdéseivel fogja egyikét másikát annak megmondására ösztönözni, a mit közösen megfigyelés tárgyává tesznek. Fő tekintetet igényel e végből azon körülmény, hogy magának a megfigyelő szemlélésnek előre ki legyen tüzve a czélja, továbbá, hogy hatá-

rozott rendben kiszabott legyen az utja, mert a tétovázó, rendezetlen szemlélet inkább zavarja a helyes képzetalkotást. Rendszerint a természeti tárgynak haszna vagy kártékonysága, környezetéhez való viszonya, nevezetesebb életjelenségei, feldolgozásának módjai szolgáltathatnak szempontokat a sajátságok vizsgálatánál, melyeknek azonban a tanítás alsó fokán sohasem szabad tulterjednie a szembeötlő tényeken. Maga az első leírás a növendékek használatos szókészletével történhetik, csak a hol különbségek pontosabb kiemelése kényszerít rá, adandó a tanár által a tudományos terminologia elnevezése. El nem mulasztható végre a szemlélet utján gyüjtött ismeretek összefoglaló csoportosítása sem, csakhogy ez sem fogja a rendes tanítás mellett a tudományos rendszer szempontjainak alkalmazását túlkorán igénybe venni, hanem gyakorolni fogja a növendékeket a természeti tárgyaknak a legkülömbözübb alapokon való egybevetésében és rendezésében. Csoportosíthatjuk p. o. az állatokat a táplálék, és a tartózkodási hely szerint, a növényeket a törzsök és a termés minősége szerint stb. Csak a természetrajzi oktatás előbbre haladt folyamában kell az egyes typusok, osztályok és rendek képzeteinek megalkotását elősegíteni.»

Hogy a természetrajzi oktatás minél tökéletesebb lehessen a tanítónak kiváló gondot kell arra fordítania, hogy a szükséges szemléltetési eszközöket megszerezze s kellőleg fel is használja.

A tárgyak szemléltetése mindenkor nagy nehézséggel szokott járni a tömeges tanítás alkalmával, mivel a tanító csak ritkán lehet azon helyzetben, hogy minden egyes növendéknek egy-egy példányt szolgáltathasson a szemléltetendő állatból. Csak is az ügyes és kellőleg körültekinteni képes tanító tudja a figyelmet a tárgyak szemlélésénél épségben fentartani; pedig a jó fegyelemre s rendre, csendre leginkább akkor van szükségünk, a midőn szemléltetünk, a midőn az ismeretekre épen e figyelmes érzekelés által akarjuk a növendékeket vezetni.

Azon különféle eljárások közül, a melyeket a gyakorlat terén működő tanítók a figyelmes szemléltetés czéljából alkalmaznak — a következőket véljük a leghelyesebbnek. 1. Ha a tanító oly természetrajzi tárgyat kénytelen szemléltetni, a melyből csak egyetlen egy példányt sem vihet az osztályba, hanem kénytelen képekkel vagy mintázatokkal pótolni a tárgyat; akkor helyesen cselekszik, ha a tárgyra vonatkozó szemléltetési kérdéseket a megelőző természetrajzi órában leiratja a növendékekkel s feladatál tűzi ki nekik, hogy a kérdésekre szolgáló feleleteket az iskolán kívül tartandó szemlélet után foglalják irásba. — Ezt az eljárást természetes csak akkor követhetjük sikerrel, ha a növendékeknek az iskolán kívül csakugyan van alkalmuk az illető tárgyat alaposan megszemlélni; de ily esetben ez az eljárás már csak azért is ajánlatos, mivel az önálló megfigyeléshez, vizsgálódáshoz szoktatja a növendéket. Stoy — a mai pedagogusok egyik legjelesebbike — a szemléltetést mindig ily módon végezte s azon meggyőződésre jutott, hogy az ily uton végezett szemléltetés sokkal többet ér az iskolában végbevitt szemléltetésnél. — Az ő tanítványai gyakran kaptak ilynemű feladatokat: Ird le a csirke testének külső és belső részeit! Hány fő része van a csirkének? Hányféle tollat lehet a csirkén megkülömböztetni? Miféle részekből áll minden egyes toll? Mije van a csirkének a fején? Mennyire esik a csirke egyik szeme a másiktól s a fejnek melyik

részén esnek ezek? Hány centiméter hosszú a csirke csőre? Melyik kávája nagyobb a csirke csőrének? Milyen a csirke nyelve? Orrlyuka Hol van a füle? Mit látni azon? Milyen színe van a kövér csirke bő nek? Milyen a sovány csirke bőrének a színe? Hány darabra szok vágni a csirkét, ha ki akarják rántani? Mely testrészekből állanak darabok? Melyik darab ezek közül a legcsontosabb? Melyik a sosabb? Mit huznak le a leforrázott csirke lábairól, csüdjeiről Melyek a csirke testének belső részei? Szerezd meg a csirke táplálkozási szerveit s ird le mit látsz azokon? stb. Az ily kérdéscsoportok által a gyermek csakugyan a vizsgálódásra ösztönöztetik ha ezt iskolán kívül megteszi a tanítónak könnyű dolga leend a már elvégezett szemléletet ismételni, és szükség esetén kiigazitani a nélkül, hogy az iskolában végzendő szemléltetéssel a fegyelmet koczkára tenné.

2. Ha a tanító oly tárgyat kénytelen a természetrajzi oktatás alkalmával szemléltetni, a melyből csak egyetlen egy példánynyal bír s az sem olyan nagy hogy a távolabb való megfigyelésre alkalmas volna, akkor ugy segíthet magán, hogy az első padbeli gyermekeket kiszólítja helyükről, azokkal megszemlélteti a tárgyat, a többiekkel pedig addig megfigyelteti az ő általa felállitott kérdések sorát s azt a gyermekek által le is íratja míg az első padbeliek a tárgyat szemlélik; ezután az első padbeliek helyükre távoznak a szemléletre vonatkozó kérdéseket és feleleteket leírják míg helyüket a szemléltetési helyen a többiek váltják fel.

3. Legczélszerűbb volna, ha minden egyes szemléltetést ugy végezhetnénk, hogy a növendékek mindegyiknek egy egy külön példányt adhatnánk a kezébe megfigyelés végett, de még ez esetben is kivánatos marad, hogy minden egyes osztálynak meg legyen a természetrajzi szemléltető szekrénykéje, a melyben azon néhány természetrajzi tárgy folytonosan ki legyen állítva, a melyeket már megszemléltek és a melyek a legközelebbi időben a szemlélet tárgyát képezendik.— Az ily szemléltetési szekrények a lehetőleg tökéletesek legyenek. — Ily tökéletes szemléltetési szekrények összeállítása azonban nem könnyű feladat. Mi mindennek kell a juhot feltüntető szemléltetési szekrényben lennie? A juhok válfajait feltüntető néhány képnek, a juh fogzatát feltüntető csontnak, a lábszárnak a csülkökkel, a bőrnek a gyapjuval, a juhtülöknek. A juh testrészében élődő állatok képeinek a juh testének felhasználását feltüntető készítményeknek, az enyvnek, hurnák, sajtnak, posztónak stb. Az ily szekrénykék összeállítása nem tréfa dolog, de hasznos, többet ér sok szép előadásnál.

Akármelyik órára készüljön is a tanító, az egyes órákra való előkészületnél tartsa szigoruan a szeme előtt hogy mit kell felvennie s mennyit lehet egy-egy óra alatt végezni. Legyen első sorban az oktatási óra alatt elérhető tanczéllal tisztában. — Miután pedig megállapította a tanczélt, állítsa össze a szemléltetési eszközöket és azután készítse el a gyakorlati tanítás vázlatát. Kezdő tanítónak azonban még ezzel sem szabad megelégednie, hanem az egyes gyakorlati tanítási részleteket teljesen ki is kell dolgoznia.

II. A gyakorlati tanítás vázlata.*

1. *A ponty teste* hosszúkás, majdnem ellipticus, oldalról összenyomott. Hossza 1·2 m. és súlya 15—20 kilogramm lehet. Hossza és súlya néha még nagyobbak, *feje* kicsiny, pikkelytelen; a fej körülbelül egy negyede a testhosszának. Szeme középnagyságú, magasan áll a szájhasadék felett és az orrhegyétől két szemátmérővel távol. Szivárványhártyája világos aranyszínű, látókája sötét. Az orrnyílások közel a szemek előtt találnak helyet; mindegyik egy álló billentyű által két nyílásra oszlik. *Szája* kicsiny az orr csúcsán; ajkai vastagok és húsosak, puhák. A felső ajkon kétfelől két bajúszszál van, melyek hosszabbika a szájzúghoz illeszkedett. A középső felső állcsontok képezik a száj felső szélét, s e mögött feküsznek a felső állcsontok. A szájnak minden csontja fogatlan, ellenben az alsó *garatcsontok* nagy fogakkal fegyverzettek, melyek egy a koponya alatt lévő és szarúlemezzel borított nyujtvány felé működnek. Ezek minden oldalon öt három sorban és lapos, barázdolt koronájuak. A belső sor három fogból áll, azt követő két sor egy fogból. Nyelve síma, az íny puha, igen érzékeny hártyával takart, *Ponty nyelvnek* neveztetik, mely úgy látszik ízlésre szolgál. A szemek mögött van minden oldalon egy mozgó lap, mely légzés alkalmával felváltva nyílik és záródik, ezt kopoltyúfedőnek nevezzük, mivel alatta a kopoltyúk feküsznek. Négy darabját lehet megkülönböztetni, melyet külön névvel is jelöltek: főfedő, alsó fedő, mellső és közbülső fedő. A kopoltyúfedő felemelése következtében támadó hasadék a *kopoltyunyílás*. A fej alsó lapján a kopoltyúüreg lágy hártyától (szilvány) boríttatik, melyben három kemény a kifeszítését elősegítő csontív van, a *szilványkullók*. A nyelvcsont íveihez izültek, melyek az alsó állkapocs mögött feküsznek. Ha élő vagy épen kimúlt halnak kopoltyúfedőjét felemeljük, négy csontos ívet látunk s ezeken a garatfelé fehér sugarakat, kifelé pedig számos pirosokat; az utóbbiak a *kopoltyúk* s a csontos ívek, melyeken állnak, a *kopoltyúívek*. A kopoltyúk hártyás, sok véredénytől behálózott lemezek. Ha a felnyitott szájba nézünk, látjuk a kopoltyúíveket szintén; meglátjuk, hogy alsó végökkel a nyelv irányában fekvő csontokhoz illesztettek, felső végökkel a koponya alsó lapjához kötöttek. Az egész készülék úgy néz ki, mint egy a szájüreg hátulsó részében felfüggesztett kosárka.

Az egész kopoltyúszerszám nem a szájüregben, hanem mögötte fekszik azon részben, mely az emlősöknél és madaraknál a mellüreget képezi; ezen állatok tüdejével is hasonlítható össze. Lélegzik a hal, nyitja és zárja felváltva a szájat és kopoltyúfedőt. A nyitott szájon át

* A midőn ezen vázlatot, mint a *ponty* igen becses leírását itt alkalmazzuk, örömmel közöljük olvasóinkkal, hogy ennek írója, dr. Károly János szívesen megigérte, hogy folyóiratunk számára a nevezetesebb hazai halak pontos leírását el fogja készíteni.

vizet vesz fel a nyitott (felemelt) kopoltyúnyiláson a felvett v
kifolyik. Ez folytonosan ismétlődik. A felvett vízben fürödnel
tyúk. A szájüreg felé fordított fehér tövisek arra valók, hog
testek behatolását a kopoltyúkba meggátolják. Az épen leírt
ból úgy látszik, mintha a hal vizet lélekzenék, de ez nem áll,
mint más állatok levegőt lélekzik. A viz között el van osztva a levegő
a víz a piros kopoltyúlemezkét környezi (locsolja, fürészti), finom véredc
nyeivel felszívják a víz közötti levegőt s a levegővel felfrissített vért küldik az egész test ereibe, melyből ismét a szívbe tér s innét a kopoltyúkba vezettetik.

Nyaka nincsen a Pontynak. A végtagok helyett vannak *úszószárnyai*. Kettő közvetlenül a kopoltyúfedő mögött van, mivel ezen testrész a mellnek megfelel, így *mellszárnyaknak* nevezték. Távolabb tőlök a hason van szintén egy úszószárnypár; helyük szerint *hasszárnyak*. Mell- és hasszárnyak megfelelnek az emlős állatok lábainak. A hátán van egy hosszú úszószárny, a hátszárny. Ennek végével átellenben a has szélén van a fark alatti szárny. Végre a farkvégét is szegélyezi egy úszószárny, a *farkszárny* nevű. A hasszárnyakat kivéve, melyek kissé ferde állásuak, minden úszószárny függélyes. Minden úszószárny vékony hártyából áll, mely tövétől kifelé húzódó sugaraktól, legyezőképen kifeszíthető. A hátszárny hátra is fektethető. A sugarak nehányat kivéve lágyak és végök felé többször osztottak. A hátszárny épen a hasszárnyak felett a testhosszának közepe előtt, alapjának hossza majdnem egyharmada az egész testhosszúságnak, legnagyobb magassága $2^1/_2$—3 szor kisebb alapjának hosszánál. Első sugara csontnemű, hátulsó szélén fogazott. A *mellszárnyak* vannak a kopoltyúfedő külső szélén, első sugaruk tövises, a többi 15—16 lágy. A *hasszárnyakban* 2 kemény és 8—9 lágy sugár. A fark alatti *szárny* 6—8 sugarú, az első hasonlít a hátszárny első sugarához. A *farkszárny* félholdasan kimetszett, 17—19 sugara mind tagolt. *Színe* igen változó, az aranysárgától a kékeszöldbe mehet át. Háta és úszószárnyai rendszerint szürkék, ajkai és hasa sárgás; az úszószárnyak rendszerint vöröses leheletűek; a pikkelyek közepén gyakran sötét folt van, s nem ritkán hátulsó szélükön fekete szegély.

Valamint színezetre és testalkatra, úgy a pikkelyekre nézve is különféle eltérések fordúlnak elö a Pontynál. Vannak t. i. Pontyok oly pikkelyekkel, melyek 3—4-szer nagyobbak a rendeseknél, a test oldalain rendszerint három sort képeznek, köztük pedig pikkelytelen közök maradnak. Az ilyen eltérőket (válfajok) tükörpontynak nevezik. Halas tavakban találtatnak leginkább, de tenyésznek (szaporodnak). Húsuk jobbízűnek tartatik. Ha a Ponty úgy fajul el, hogy háta és oldalvonala egy sor nagy pikkelylyel van borítva, akkor *nyereg* pontynak hívják. Mivel pedig a nagy pikkelyek kevésbbé szilárdak a bőrben s azért a hal vénkorában könnyen lehullnak, öreg tükörpontyok egész pikkelyteleneknek tünhetnek föl s bőrük vastagabbá, bőrneművé és sötétebbé válván, *bőrpontyoknak* neveztetnek.

2. A Ponty jelenleg majdnem minden közép-európai tó- és folyóban él, s ezenkívül tavakban tenyésztetik, miután sok évszázad óta a tenyésztésnek tárgya. Sekély, iszapos, nem igen árnyékolt, itt-ott vizinövényekkel sűrűn benőtt tavakat legjobban kedvel; ép oly jó tenyészik folyókban, ha lassan folynak és iszapos feneküek: gyorsan folyó, tiszta vizeket

végképen kerül. Iszapos talajt kíván turásra vagy legelőnek és csak akkor díszlik, ha az általa lakott víz lehetőleg sokat ki van téve a nap sugarainak és édes vizek szakadnak belé. Nyáron át és ívás után hízik télre és a czélból többnyire sűrű csapatokban keresi fel lakóvizeinek sekélyebb helyeit, a vízi növények között rovarok és férgek valamint növényi anyagok után leskelődve vagy az iszapot hasonló anyagok után feltúrva. Főtáplálléka kisebb állatokból áll, jelesen férgekből, rovarlárvákból vagy békákból is és hasonló vizi lakókból; de nem csak ezen táplálékra szorítkozik, hanem eszik örömest növényanyagokat, rohadt részeit a vízi növényeknek, rohadt gyümölcsöket, főtt burgonyát, kenyeret stb. A halas tavakban juhganéjjal szokták tartani, a mi szorosan véve, annyit jelent, hogy a ganéjjal rovarokat és férgeket csalogatnak oda; mert ezek, nem a ganéj, a melyet szintén lenyel, adják az alkalmas tápláló anyagokat. Az iszapban való túrásnál földes részeket is felkap, sőt ezek, úgy látszik, emésztéséhez szükséges feltételek.

3. Az ívása májusban kezdődik. Mint más halak a Ponty is ilyenkor vándorlási kedvet kap; a folyóban a mennyire lehet felfelé halad, mely alkalommal jelentékeny akadályokat legyőz. Ívásra választ sekély vizű vízinövényekkel sűrűn benőtt helyeket. A lerakott tojás száma igen nagy. Egy öt éves ikrás halnál 300,000 tojást találtak, vénebbeknél több mint kétszer annyit. De ismert dolog, hogy némely nőstény soha sem ívik. Az ivadék alkalmas, jelesen meleg időjárás alatt gyorsan nő s már az első nyáron 8—10 centiméter hosszúságot ér el; a reá következő évben, azon esetben ha a tavak nem túlságos sok halat foglalnak magokban vagy ha a benne élő halak táplálttatnak (etetnek), egy lábat, sőt nagyobb hosszúságot is elérhetnek.

4. A hideg beálltával a Ponty tartózkodásának legmélyebb helyeit keresi fel, gödröt túr és seregesen egymás mellé csoportosulva némi téli álmot tart. Ilyenkor nyugodt, élelmet nem vesz magához és kissé elsoványkodik.

Szabad állapotban a Ponty 12—15 éves lesz, tenyésztésben sokkal nagyobb kort ér el. De mint ilyen számos betegség és eltorzításnak van alá vetve.

A Ponty mozgásaiban lassú. Azért a halastavakba a Pontyok közzé egy-két csukát tesznek, melyek üldözgetéseikkel a növésükhez kívánt mozgásokba hozzák. De ha a csukák megnőnek, irtóztató pusztításokat tesznek a halas tavakban.

Pontyok, melyek kisebb kerti tavakban tartatnak és rendesen etetnek, megszokják az etetési helyeket és ápolóikat, megtanulják adott hívásra vagy jelre követni, odaúsznak pl. egy kis csengetyű hangjára vagy bizonyos füttyentésre és körülállják az etető helyet megvárva a kilátásba helyezett táplálékot.

5. A Pontyok húsa igen jóízű, legjobb ízű ősztől fogva tavaszig, de betegeknek nem való. A folyó vagy tavi pontyok húsa keményebb és jobban becsült mint a halastóbelieké. Az ikrájából caviar készíthető, mely azonban kevés becsű.

Halászata a Pontyoknak a nagy hálóval, merítő hálóval és varsákkal történik, az utóbbi alul tapasztalt Pontyok, fejöket iszapba fúrva könnyen kisíklanak; horog után is kapkod, melyre férget, főzött borsót stb. szoktak csalétekül erősíteni.

VEGYESEK.

A fontosabb adatok népoktatásunk

állapotáról az 1879/80 isk. évben.*

Azon jelentések, melyeket a vall. és közokt. m. kir. miniszter időről-időre az országgyülés elé szokott terjeszteni, egyéb hivatalos adatok híjában egyedüli tájékoztatóink hazánk közoktatásügye körül. Nincsenek fogyatkozások nélkül, nem is nyújtanak a felölelt tárgyról teljes képet — s tán nem is nyújthatnak; de egy hiányukban könnyen lehetne segíteni és szükség is lenne a segítségre: nem találjuk bennük nőnevelésünk állapotának lehetőleg hű és kimerítő feltüntetését. Csak elvétve, elszórva, másoknak alárendelten találunk a termetes nagy kötetekben egyes idevágó adatokat, a melyek egyáltalában elégtelenek utbaigazításunkra. Lányiskoláink számát, berendezését, elterjedését, az iskolákban alkalmazott tanítónőkről szóló kimutatást, főképen pedig a lánynevelő-intézetek ismertetését sehogy sem találjuk föl, s lehetetlen összeállítanunk — pedig mindenekelőtt ezekre lenne égető szükségünk — a tengernyi adatból. Beérjük s egyelőre be kell érnünk azzal a mit a jelentés nyújt s a következőkben annak alapján adjuk a főbb adatokat népoktatásunk 1879/80-ik-ik évi állapotáról.

I. A mondott időben népnevelési czélokra fordított az állam *1.707,897 frtot.* Ezen összegből esett:

Tanító-képző intézetekre	313,998 frt
Tanítónő « «	198,291 «
Elemi iskolákra	627,158 «
Felső nép- és polg. iskolákra	265,547 «
A budapesti állami felsőbb lányiskolára . . .	39,869 «
A marmaros-szigeti és trencséni állami fels. lányiskolára	12,881 «

II. *Iskoláink száma.* Az ország 12,988 helységében volt összesen: *15,715 iskola* (*21,592* tanteremmel). Azonban jól meg kell jegyeznünk, hogy sok helységben egynél több iskola is lévén *2201 oly helységünk van, a melynek egyáltalában nincs még semminemü iskolája.* Mikor lesz? — ha úgy

* Lásd: A vall. és közokt. m. kir. miniszternek *a közoktatás állapotáról szóló* és az orsz. gyülés elé terjesztett *kilenczedik jelentése.* (1878/9—1879/80) Budapest, 1880.

haladunk mint eddig, bizony nagysokára; mert a megelőzött 1878/9 évben is csupán *40-el* szaporodott az iskolák száma!

a) *Jellegére* nézve volt:

állami iskola	251
községi «	1,538
felekezeti «	13,688
magán «	238

b) *fokozata szerint* volt:

elemi népiskola	15,550
felső népiskola	71
polgári iskola	94

III. *A tanköteles gyermekek* iskolába járása, úgy látszik, évről-évre kedvezőbb eredményeket tüntet föl; csupán egyes vidékek azok, a melyeknek elmaradottsága és veszteglése valóban elszomorító. Az 1879. évi kimutatás szerint volt *2.114,861 tanköteles gyermek*. Ezek közül iskolába járt: *1.644,803*; iskolába nem *járt 470,061*. Az iskolába járók tehát a tankötelezeseknek átlag 78%-át tették. Részletezve:

1. *Elemi iskolába járt:*

fiú 666,621 \
leány 590,886 / = 1.257,567

2. *Ismétlő iskolába járt:*

fiú 180,581 \
leány 155,894 / = 336,475

3. *Felső nép- és polg. iskolába járt:*

fiú 5,635 \
leány 5,822 / = 11,457

4. *Magán intézetbe járt:*

fiú 8,859 \
leány 10,981 / = 19,840

IV. *A tanítók összes száma* 1879/80-ban *21,421* volt. Ezek közül azonban csak 16,877-nek volt szabályszerű képesítése; 4,544-nek nem volt semminemű képesítése. Az 1878-dik évi jelentés szerint volt a hazában 21,190 tanító, mely számot ha összevetjük a fentebbi adattal, kiderül, hogy a tanítók száma a lefolyt évben *231-el szaporodott*; e gyarapodás annál örvendetesebb, mivel a képesített tanítók révére esik, míg a nem-képesített tanítók száma évről-évre fogy.

V. *A tanítóképző intézetek állapota.* Az 1879/80-ik, valamint az azt megelőzött évben volt Magyarországon *66 nyilvános és egy magántanítóképző intézet.* (E számba a pozsonyi ipartanítónőket- és a budapesti kisded-

óvó nőket képzőintézetek nincsenek befoglalva.) A tanítóképző oszlottak meg:

férfi tanító képző intézet volt 51
nő « « « « 16

Nem lesz talán érdektelen látnunk, hogy a 67 képzőintézet közül hányat tart fen az állam, hányat a felekezetek. Nevezetesen:

a) *az állam által fentartott 22 képzőintézet között volt:*
férfi tanító képző intézet 16
nő « « « 6

b) *A felekezetek által fentartott 44 képző intézet között volt:*
férfi tanító képző intézet 35
nő « « « 9

c) Magán tanítónő-képző intézet volt *egy*.

A tanító-képzőintézeteket látogatta összesen *4331* növendék; és pedig 3060 férfi-, 1271 nőnövendék. Az 1879/80. évben képesítést nyert 940 férfi, — és 401 tanítónő; tehát összesen 1341-en. (Tanítóképző intézeteink berendezésére sötét foltot vet a Jelentés amaz adata, hogy a 67 tanítóképző közül 22-nek nem volt gyakorló iskolája!)

VI. Általános áttekintés nyujtására szolgáljon végül a következő összeállitás:

Tankötelesek száma	Iskolába járók száma	Iskolák száma	Tantermek száma	Tanitók száma	100 lélekre esett tankötéles	100 tankötelesre eset iskolába járó	Egy-egy tanteremre esett növendék	Egy-egy tanitóra esett növendék
2,114,864	1,644,803	15,715	21,592	21,421	15	78	76·1	76·7

— *A háziipar terjesztése Magyarországban.* A miniszter úr jelentése szerint ma már minden állami tanítóképző intézetben nyernek a növendékek oktatást a háziipar valamely ágában úgy, hogy egy okleveles tanító vagy tanítónő sem léphet ki a nélkül, hogy e tekintetben is jártassága ne volna. Sőt régibb tanítók közül is sokan felkeresték az alkalmat, hogy valamely iparágat megtanuljanak, melyet aztán iskolájokban maguk tanítanak. A jelentés szerint ma a miniszterium közvetlen vezetése alatt álló intézetek közt egy sincs, melyben a háziipar valamely ágát ne gyakorolnák. Szembetünő fejlődésnek örvend a női háziipar. Öröm látni, hogy a köznép családi köréhez tartozó lánykák a női munkák különféle ágaival foglalkoznak. Sajnos, hogy a nagy közönségnek még mindig nincs elég fogékonysága az ügy iránt, sőt itt-ott még a szülők ellenzésével is kell küzdenie az iskolának.

A táblázatos kimutatásból a következő adatokat közöljük: Pozsonyban van egy ipartanító képző-intézet 60 benlakó növendékre berendezve. Zay-Ugróczon egy műmetszési tanműhely van összekapcsolva a felső népiskolával. Ez intézet kiképzett már 87 tanulót, képzés alatt van 16 tanuló, valamennyi kézimunkás.

Aranyos-Maróthon, Baánban, Bitsén, Érsekujvárott, Körmöczön, Nagy-Szombaton, Szakolczán, Zsolnán nőipari tanműhelyek vannak. Besztercze-Bányán harmonium-készítő tanműhely van 4 tanulóval. Uj-Bányán az anyag műszerű feldolgozására állított tanműhely van 16 tanulóval. E tanműhelyeket az állam segélyével, s részben a városok támogatásával valamennyit a pozsonyi I. házi ipart és ipari oktatást terjesztő egyesület tartja fen.

A borsod-miskolczi háziipart terjesztő egyesület állami segélylyel női ipari tanműhelyet tart fen Miskolczon. A tanulók száma 60.

A szepesi egyesület Kézsmárkon műszövési tanműhelyt (tanuló 14), a zenpléni egyesület Sátoralja-Ujhelyen. két kosárfonó tanműhelyt (43 tanulóval), Homonnán műmetszési tanműhelyt (16 tanulóval), a gömöri egyesület Rimaszombatban műmetszési (tanuuló 12), Dobsinán márványcsiszoló (tan. 4), Rimaszombatban női ipar-tanműhelyet (tan. 18), tart fen, szintén jórészt állami segélylyel. Továbbá a felső-tiszavidéki egyesület Beregszászon női ipar tanműhelyt (48 tan.), s ugyanott kosárfonó tanműhelyt (18 tan.) tart fen; a székely egyesület Sepsi-Szt-Györgyön szövészeti tanműhelyet, női ipariskolát és lenkészítő gyárt, Kézdi-Vásárhelyen műfaragó iskolát szervezett. A központi háziipart terjesztő egyesület Budapesten, Váczott kosárfonó tanműhelyet tart fen. A soproni egyesület Sopronban tart intézetet a lombfürészelés, faragás, asztalosság, kosár-, szatyor- és szalmafonás tanítására. Van benne 61 tanuló. Az erdélyrészi házi ipar- és iparfejlesztő egylet Bánfi-Hunyadon gyermekjátékkészítésre, Maros-Ludason káka-iparczikkekre tart fen tanműhelyet, államsegélylyel. Végül van Kassán egy kötszövési tisztán állami intézet 12 növendékkel.

Nehány magyarázó szó színes hímzés-minta-mellékletünkhöz.

(II. tábla.)

a) *Főkötő Istvánfalváról Pozsonymegyében*, természetes nagyság. Aranyhímzés vászonalapon. — Az eredetit Kárász úr ajándékozta a magyar nemz. muzeumnak. — A pálmák elrendezése klasszikus szépségű, mintegy utóhangja a görög művészetnek. Minden egyes alak fekete pamuttal határoltatik körül száröltésben. Párnákra igen alkalmas minta.

Alkalmazható: 1. szövésnél, kelmeföstésnél, 2. aranyhímzésnél. 3. az applikáczió-munkáknál, 4. mindenféle tüll, hálózás stb. behuzásoknál. 5. fehér- és színes laposhímzésnél, 6. lánczhímzésnél (tambouriren), 7. mint rajzminta.

b) *Szőnyeg Hunyadmegyéből*, román minta; jelentékenyen kisebbítve. Gobelinféle szövés különféle színű gyapjúból.

Alkalmazható: mindazon munkákra, melyek multkori mintánk (I. tábla) *a)* lapjánál fel vannak említve.

A Franklin-Társulat kiadásában Budapest (IV. [illegible] 4. szám) megjelent:

Ábrányi Kornél. **Elméleti s gyakorlati öszhangzattan.** (Harmonie-Lehre.) Második átdolgozott kiadás. Füzve 3 frt.

Cron Clára. **Az élet iskolájában.** Elbeszélés levelekben. Németből forditotta Kozma-Józsefné *Gesztessy* Etelka. Füzve 1 frt 20 kr., kötve 1 frt 50 kr.

Erődi János. **Nyelvoktatási módszertan.** Tan- és vezérkönyvül tanitó képzőintézeti tanulók és tanitók számára 2 frt 40 kr.

Gyulay Béla. **Irodalom-ismertető.** A polgári fiu- és leányiskolák s egyéb tanintézetek felső osztályai számára. Füzve 1 frt 20 kr.

Horváth Zsigmondné, szül. **Csapliczky Lilla. Olvasókönyv** gyermekek és leánynöveldék számára. Füzve 80 kr.

Jónás János. **Német nyelvi tan- s olvasókönyv.** A középtanodák alsóbb osztályai számára. Első rész: I. osztály számára. Füzve 50 kr. — Második rész: II. osztály számára. Füzve 70 kr. — Harmadik és negyedik rész: III. és IV. osztály számára. Füzve 2 frt.

Kalocsa Rózsa. **Magyar nyelvtan könnyü modorban.** Szvorényi József munkája nyomán iskolai használatra valamint magántanulásra. Füzve 80 kr.

Kiss Sándor. **A magyar osztrák monarchia összehasonlitó földrajza.** Második kiadás 1 frt 20 kr.

Legouvé Ernest. **A nők erkölcsi története** Forditotta *Feleki* József. Füzve 1 frt 50 kr.

Szomor Károly. **A magyar nemzeti irodalom története** vázlatban. Felsőbb nép- és polgári iskolák, nőnöveldék és tanitóképezdék számára. Füzve 60 kr.

Szvorényi József. **Elméleti és gyakorlati nyelvkönyv,** a főelemi fi- és leányiskolák s növeldék használatára. Füzve 60 kr.

Zámolyi **Varga** Mihály. **A házi nevelés.** Példákban előadva. Szülők, nevelők s különösen községi népkönyvtárak számára. *A testi ápolás.* 1 frt 50 kr.

[illegible] **rténelem rövid előadásban.** Képezdék, polgári és felső [illegible] ára. I. kötet. Ókor. Füzve 60 kr.

[illegible] **ink és jövőjök.** Németből átdolgozta *Tóth* Pál 80 kr.

[illegible] **magyar irodalom története,** polgári, felső leányiskolák és tanitó-képezdék számára. Füzve 1 frt 80 kr.

FIZETESRE HIVÁS.

nevelés" a mult tapasztalásain okulva, edzett erővel
al kezdi meg második évi pályafutását az

zi, tudja, hogy mit tett, mit nem tehetett a lefolyt esz-
nak rá a jövőben. Teljes igyekezetével azon lesz, hogy
azt megjavitsa, a mit elmulasztott megtenni, pótolja s
közelebb juttassa ahhoz a czélhoz, melyet eléje tüzött.
ő buzgóságán és jóakaratán nem fog mulni; legfelebb
. Támogatásra szorul: szellemi és anyagi támogatásra.
egkezdésekor is azzal a kéréssel fordul a nöneveléssel
lködő közönséghez: **vegye hathatós támogatása és pártfogása alá a nemzeti nőnevelés ügyét munkáló emez egyetlen folyóiratot, mert csak igy érhetjük el egyfelől annak biztosítását, másfelől azt, hogy a lételében biztositott vállalat mind tágabb s tágabb körökre hatván ki, jótékonyan gyümölcsöző, nemesítő befolyással lehessen nőnevelésünkre.**

Programmunk ugyanaz, melyet a „Nemzeti Nőnevelés" megindításakor annak első füzetében kifejtettünk.

Ehez képest minden füzetben adunk:

1. **irányczikkeket**, melyek a nemzeti műveltség, társadalmi élet s a pedagógia fontosabb kérdéseit fejtegetik;

2. **oly ismeretterjesztő értekezéseket**, a melyek a nőneveléssel foglalkozóknak s a leányiskolákban tanítókúl működőknek a nehezebben hozzáférhető tudományos művekből a legnélkülözhetetlenebb tudnivalókat röviden, egyszerüen és világosan összefoglalják;

3. **gyakorlati tanításokat**, a melyek a leányiskolák tantárgyai köréből vett anyagokat vagy teljesen módszeres feldolgozással, vagy csak vázlatosan elkészítve nyujtják;

4. **könyvismertetéseket**, melyek ugy az iskolai kézi könyvek dolgában mint általában a nemzeti irodalom kiválóbb mozzanatairól adnak tájékoztatást;

5. **tárczát**, a melyben az egyes iskolák szervezetére, történetére és a nőnevelés-ügy körére vonatkozó fontosabb adatokat, tantervek- és miniszteri rendeletek ismertetését közöljük.

A NEMZETI NŐNEVELÉS megjelen *havonként egyszer* minden hónap 20-ik napján, *5—5 ívnyi* terjedelemben, magyarázó *rajzokkal* és *képekkel* ellátva. Előfizetési árak:

két hónapra	**1 forint**
félévre	3 „
egész évre	6 „

Az egyes füzetek — egyenként *60 krjával* számítva — könyvkereskedések utján is kaphatók lesznek.

Az előfizetési pénzek, valamint a folyóiratunkat bármi tekintetben érdeklő közlemények a **Nemzeti Nőnevelés szerkesztőségének** *czime alatt a budapesti sugárut, állami tanítóképző intézetbe küldendők.*

Egyuttal figyelmeztetjük és kérjük eddigi előfizetőinket, hogy szíveskedjenek előfizetéseiket megujítani, s a mennyiben hátralékban lennének, elmaradt előfizetési dijaikat beküldeni.

Franklin-Társulat nyomdája

Egyuttal figyelmeztetjük kedjenek előfizetéseiket megú elmaradt előfizetési dijakat b

képző intézetbe küldendő

Legkö bbi, kettős füzetünk 1881-ik évi február 20-ikán jelenik meg.